

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H
Fra

Vallekilde Folkehøjskole

53

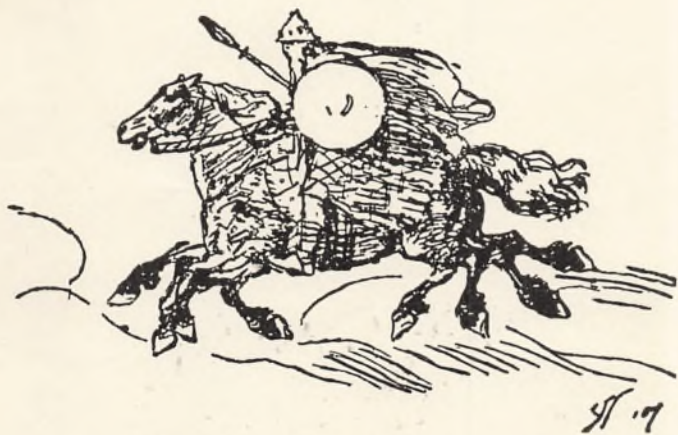

Udgivet af Selevforeningen
1946

Læs snarest Side 123

FRA VALLEKILDE FOLKEHØJSKOLE

53

UDGIVET AF ELEVFORENINGEN
1946

Statens pædagogiske Studierådning
København

PRÆVALLEKTER
TIL
H

Ejvind Christensen
KØBENHAVN

Statens pædagogiske Selskab
KØBENHAVN

Mod Jul.

Julen nærmer sig igen engang.
Ja, samtidig gaar et Aar paa Hæld, et helt, langt og indholdsrigt Aar.

Hvor er de virkelige, Dagene, som kommer og gaar. Der er meget at sige om dem. De fyldes for os med Arbejde og Hvile. De bringer os Glæder og Sorger. I dem vinder vi Sejre, og i dem lider vi Skuffelser og Nederlag. De er saa virkelige, at man gerne kunde tænke, at de er alt. Ja, snarest ser det ud til, at de er alt, og at der ikke er andet, end hvad de rummer, og hvad de bringer. Det er ogsaa saadan med dem og med os, at de vil blive alt for os.

Og dog er de ikke skikkede til at være alt for os. De kan det ikke. De maa det heller ikke.

Det er underligt med os Mennesker, at med al vor Glæde over Dagene, især de lyse, som skænkes os, er de os dog aldrig nok. Maaske undertiden. Maaske ogsaa ret længe. Men aldrig i det lange Løb. Og i Grunden aldrig. Mennesket har ikke nok deri.

Det er een Ting.

En anden og ikke mindre Ting, som hænger sammen dermed, er, at ethvert Menneske ogsaa trænger til at blive hjulpet. Og det er en Hjælp, som Dagene altsaa ikke har. For hvis de havde den, var de jo nok. Forstaar et Menneske sig selv ret, ser det sig i Savnet af en Hjælp, som er helt ud over dets Evner. I dette Savn færdes det — altid, selv om det ikke ser det hele Tiden og langt fra altid lige stærkt.

Nu nærmer Julen sig. Den vil snart gennem Guds-tjenester og Salmer i vore Hjem forkynde os om Barnet, som blev født i Betlehem.

Da det Barn blev født, kom Gud til os som aldrig før. Og da gjorde han en Gerning for os som aldrig før. Barnet voksede op til Mand blandt Mennesker. Der, hvor han færdedes, var Gud til Stede. Og der skete hans Gerning.

Guds Veje er underlige for os. Vi vilde ikke selv komme i Tanker om dem, men vente noget meget anderledes. Vi kan ikke ret komme bort fra, at naar han drager frem, maa det være med Storhed og Magt. Og saa kom han i Stedet saa stille og uanseligt. Og dog kom han — netop saadan kom han med hele sit Rige, hele sin Magt og Kraft og hele sit Liv. Hele Guds Liv og Magt og Kraft kom med det Barn, som blev til Jesus Kristus, vor Herre, og det kommer fremdeles altid med ham og paa den Maade. Han udretter Guds Gerning. Han bringer os Frelse. Han løser alle, som modtager ham, af Savnet, hvorunder vi færdes, og udfrier dem af Baandene, som binder os, saa vi ikke kan komme fri.

Derfor hedder det om ham: »Se, jeg forkynder jer en stor Glæde, som skal være for hele Folket: Eder er i Dag en *Frelser* født, som er den Herre Kristus i Davids Stad.«

Straks, da han var født, kaldtes han Herren og Kristus. Det var det, han var.

I en By boede der en lille Pige. Hun hørte de voksne tale om, at der til Byen var kommet en Mand, der var stærk og god. Han kunde og vilde gøre det godt for dem alle. Hun var kun en lille én, saa hun forstod ikke rigtig, hvad godt det var, han kunde gøre. Men hun mærkede paa de voksnes Ord og saa paa deres Ansigter, at de var glade, naar de talte om det. Og saa straaledede hendes Øjne. Hun blev glad over, at der var kommet en saadan stærk og god én. Og hun holdt af ham, endskønt hun endnu ikke havde set ham.

Hun havde det godt selv. Hun var ikke i Fare. Eller rettere sagt, det var hun nok; men hun vidste og følte ikke, at hun var det, og at ogsaa hun trængte til, at han var der. Men hun glædedes ved blot at høre det glædelige, at han var kommet til dem. Og hun fattede Tillid til ham. Og den Dag, hun opdagede, at hun trængte til hans Hjælp, vilde hun gerne tage imod den. For hun havde i Grunden allerede taget imod hans Hjælp.

Paa den Maade kan vi Mennesker høre Budskabet om, at der er født en Frelser, Jesus Kristus. Vi kan glædes over det og modtage det, blot med Glæde.

Saadan er det godt. Saadan var det vel, mens vi var Børn, hvis vi da havde den Lykke ret at holde Jul paa Barnevis. Det skulde nødvendig helt forlade os nogensinde at holde Jul paa den Maade. Eller vi skulde gerne genvinde noget deraf paa ny.

I samme By boede en Mand, som var i den bedste, kraftigste Alder. Det gik ham godt. Men han saa klart, at han ikke var, som han skulde være. For han gjorde, hvad han maatte skamme sig over. Og tit følte han, at han fortjente noget som at blive sat udenfor eller kastet bort. Hvis Gud var der, saa fortjente han at blive forkastet af ham som ubrugelig, ja, som værre end det. Undertiden trodsede han derimod. Oftere var han tynget deraf. Der var ingen Raad.

Da hørte ogsaa han, at der blev sagt til ham:

»En liden Søn af Davids Rod,
som er og Gud tillige,
for Verdens Synders Skyld forlod
sit lyse Himmerige.«

»For Verdens Synders Skyld« — var det virkelig saadan? En Frelser? Ja, saadan maatte det være, frem for alt: for Verdens Synders Skyld. Den, som skulde hjælpe, maatte være én, som kunde tilgive alt og holde fast trods alt. En, som kunde udfri af Synd og faa Lænkerne til at falde af.

Og han troede. Han troede, at vor Herre har Magt til at tilgive dem, som angrer, tilgive alt, saa dets Ord og dets Magt bliver brudt. Han glædedes meget. Og paa den Maade tog *han* imod Budskabet, naar det lyder: »Se, jeg forkynder jer en stor Glæde. Der er født jer en Frelser.« Det er en, der har Bod for al vor Synd og al vor Skyld og har Raad derimod.

Hvem er nu du og jeg? Maaske er vi den lille Pige. Maaske er vi den stærke Mand med Syndens Byrde. Maaske er vi noget af dem begge. Men til os alle lyder det samme Bud: »Der er født jer en Frelser. Det er Herren Kristus i Davids Stad.« Naar vi glædes derover og tager imod det, kommer vi ind til Gud. Saa er der mere end Dagene, de meget virkelige, der dog aldrig er nok. Saa er der Vej til Lys og Liv. Ja, saa er Lyset og Livet omkring os og over os og i os.

Glædelig Jul!

Niels Petersen.

Den sydslesvigske Skolebevægelse.

Slesvig, vort elskede omstridte land!
Du, som så hårdt bliver tynget af åget.

Nordslesvig stemte sig hjem i 1920 — kun 6 år efter 1914, men tilbage i udlændigheden er endnu den største halvdel af det oprindelige Sønderjylland, det vi i daglig tale kalder Sydslesvig, og vore danske landsmænd dernede har det hårdt under tidens og døgnets kår.

Den største part af den sydslesvigske befolkning var ikke med i den danske modstandsbevægelse mellem 1864—1920, — den største part!

Nogle få var der, som ikke gav op, og det skal aldrig glemmes, at under preussertiden var to af danskhedens betydeligste talsmænd og de mest afgjort modstandere af al tyskhed bosiddende i Flensborg: *Gustav Johannsen*, tysk rigsdagsmand fra 1881 til 1901, grundlæggeren af »Flensborg Avis«, og *Jens Jessen*, der fra 1882 til sin død var redaktør af »Flensborg Avis« og skabte det et ry — og et holderantal (fra ca. 800 til ca. 9000); han afløste Gustav Johannsen i den tyske rigsdag, sad som redaktør og forfatter af den daglige leder i »Flensborg Avis« mange gange i tyske fængsler, tilsammen over 4 år. De to måtte begge gå fra lærergerningen, men hvad det gavtede danskheden — ikke mindst i Nordslesvig — kan ikke måles, og det blev Tyskland et dyrt skifte, at de måtte gå fra katederet til redaktørstolen og de folkelige og politiske talerstole. I Samarbejde med de nordslesvigske medarbejdere skabte de vækstbetingelser for det voksende sammenhold og mod-

standsviljen. De var pionerer på en udsat post, men de lagde en sæd, der nu spirer frem på en mirakuløs måde. Men begyndelsen blev gjort i 1880'erne. 1830 dannedes Sprogforeningen, 1888 Vælgerforeningen, 1893 Skoleforeningen. Disse foreninger var sammenholds- og kamporganisationer — mest for Nordslesvig — indtil 1914, da verdenskrigen rullede et jerntæppe ned over alt kulturarbejde i Sønderjylland, og da det rullede op igen, er vi ved 1918 eller 1920.

1920—1945.

Afstemningen i 2. zone den 14. marts 1920 blev en bitter oplevelse for de mennesker i Sydslesvig, som havde håbet at komme til Danmark. Stemmetallene viser, at der blev afgivet 12.800 stemmer for Danmark og 51.724 for Tyskland, henholdsvis 20 og 80 procent. Flensborg by havde 8.944 danske stemmer mod 27.081 tyske stemmer. Det danske stemmetal viser, at der trods den lange udlændighed blev et anseligt dansk mindretal tilbage i det tyske rige. Trods den ulykke, de følte ved at være på den forkerte side af den ny statsgrænse, øjnede de dog en mulighed for at leve et dansk liv, idet der i Weimarforfatningen fra 11. august 1919 var givet en garanti for, at der skulde tilsikres enhver tysk statsborger frihed og ret for *modersmålet* i kirke og skole.

Weimarforfatningens paragraf 113 lyder således:

»Rigets fremmedsproglige folkedele må ikke ved lovgivning og forvaltning hindres i deres frie, folkeejendommelige udvikling, navnlig ikke i brugen af deres modersmål ved undervisning, ved den indre forvaltning eller ved retsplejen.«

I paragraf 148 er endvidere bestemt:

»at der ved undervisning i de offentlige skoler skal tages hensyn til, at anderledes tænkendes følelser ikke såres.«

De anførte citater ser jo meget godt ud, — desværre viste det sig snart, at det var så som så med gennemførelsen deraf. Det er netop *modersmålet*, der bruges som betegnelse, det *nationale sindelag* er ikke nævnt, og det gav anledning til de første vanskeligheder ved oprettelsen af danske mindretalsskoler i Sydslesvig, fordi adskillige børn fra danske hjem ikke havde dansk som hjemmesprog. Alligevel blev de anførte citater af rigsforfatningen det anvendelige grundlag for en dansk skolebevægelse i Sydslesvig, først i Flensborg og senere ud i landdistrikterne, og rektor Bernhard Hansen gør opmærksom på, at selv om denne rigslov blev årsag

»til visse vanskeligheder, da det jo var og stadigvæk er en velkendt ting, at adskillige børn fra danske hjem i Sydslesvig ikke havde dansk som hjemmesprog; dertil havde adgangen til at vedligeholde landsdelens oprindelige folkesprog været for spinkel efter 1864. Men trods disse vanskeligheder blev rigsforfatningen af 1919 alligevel et solidt udgangspunkt for at tage fat på en dansk skoleopgave blandt dansksindede landsmænd syd for Flensborg fjord.

Og skønt denne rigsgrundlov atter er ophævet i 1933 ved nazisternes overtagelse af magten, har det danske mindretal i Sydslesvig fortsat kunnet føre sine skoler videre; ja har endda oplevet, at Flensborg bys dansksprogede kommuneskole har fået hele sit lærerpersonale udskiftet, så de oprindelig tyskuddannede og tysksindede lærere er blevet erstattet med dansksindede og danskuddannede, der dog alle i følge sagens natur er tyske statsborgere. Mellem 1933 og 1940 er der desuden oprettet 2 danske privatskoler syd for grænsen, nemlig i Tønning og Ladelund.

Skønt alle danske skoler syd for grænsen bæres af skolekredsene omkring disse, viste det sig dog meget hurtigt, at det var nødvendigt at få oprettet en dansk organisation til varetagelsen af skolernes administration og til gennemførelse af de forhandlinger med lokale og centrale skolemyndigheder inden for det tyske rige, der naturnødvendigt måtte blive en følge af de fremførte ønsker om at få skoler og børnehaver godkendt og oprettet. — Forhandlingernes centralisering var så meget mere påkrævet, som der efterhånden blev flere og flere lokale

tyske skolemyndigheder at forhandle med, nemlig Flensborg købstads almindelige skoleforvaltning, nærmere bestemt byens overborgmester, og for landskolernes vedkommende: Flensborg amt, Sydtønder amt, Slesvig amt og Husum amt. Lige over for disse instanser, der var kompetente hver for sig, var en ensartet og helt igennem fagligt tilrettelagt forhandling uundgåelig nødvendig, hvis opgaverne skulde kunne løses tilfredsstillende. — Hertil kom yderligere den vanskelighed, at man nok havde en rigsgrundlov at henvise til; men at man ikke før den 9. februar 1926 gennem en særlig forordning fik nærmere udførelsesbestemmelser for rigsgrundlovens § 113.«

Den 5. maj 1920 dannedes »Dansk Skoleforening, Flensborg«, nærmest til hjælp for skolearbejdet i Flensborg by. Den er senere blevet den organisation, hvorfra al dansk skolevirksomhed syd for grænsen administreres. Dog er der en skoleforening for Slesvig og Tønning, som varetager de opgaver, der skal løses. Hvad denne samlede ledelse har betydet for danskheden i Sydslesvig i de svære 25 år 1920—1945 kan ikke vurderes for højt. Kårene var vanskelige før 1933, og værre blev de derefter, men trods alt har arbejdet været fortsat med en aldrig svigtende energi og en uafviselig tro på, at der måtte komme andre dage. Alene det, at der ved skoleforeningens medvirken har været over 2000 danske unge fra Sydslesvig nord for grænsen på efterskoler, højskoler og fagskoler, viser, at de dansksindede, så få de var, og så svære kår de havde, véd, at *det kan nytte*.

Noget af det første, de besøgende nord fra lagde mærke til, når de i mellemkrigstiden besøgte Flensborg, var *Duborgskolen*. Dens bygning er dansk i linjer og stil, den ligger højt og frit på den banke, hvor Duborg slot lå. Skolens rektor, Bernhard Hansens ord kan bedre end mine sige det, der skal siges om denne skole:

»På skolens grundstendokument betegnes denne skole som *Folkelig dansk Realskole*. Dermed mente man at kunne tjene befolkningens behov bedst. En overgang blev det ganske vist

overvejet og delvis planlagt at udbygge skolen til et gymnasium; men tanken er aldrig blevet udført, og Duborg-Skolen har fra sin start den 15. oktober 1920 til dato varetaget sin opgave med en stærk understregning af det folkelige i sin gerning. Det er på denne baggrund, den har bestræbt sig på efter evne at løse sin opgave som mindretallets højere skole.

Duborg-Skolen kom dog ikke til at hvile direkte i den tyske skolelovgivning af 1920, idet denne i virkeligheden ikke forudså privat skolevirksomhed i Tyskland undtagen som rene særtilfælde, der så måtte tages op til særlig undersøgelse. Duborg-Skolens godkendelse kom således til at hvile på en sådan særundersøgelse, der dog ikke sinkede dens oprettelse nævneværdigt. I virkeligheden kunde den startes samtidig med danske skolers oprettelse i Nordslesvig. Godkendelsen af 1920 beretigede den dog ikke til tysk statstilskud, dette opnåedes først 6 år efter i henhold til februarcirkulæret af 1926. — Lærerne ved skolen skulde godkendes af de lokale tyske skolemyndigheder, og for rektor skulde der indhentes koncession som skoleleder fra regeringen i Slesvig. Disse bestemmelser håndhæves stadig.

Et væsentligt punkt i den tyske skolelovgivning kunde der ikke dispenseres fra for Duborg-Skolens vedkommende, nemlig bestemmelsen om, at alle børn i Tyskland skulde gå i den offentlige skole fra deres 6.—10. år. Duborg-Skolen kom derfor

i mange tilfælde ud for at måtte begynde sin undervisning som højere skole med børn, der havde haft udelukkende tysk grundskole og derfor ofte mødte med store sprogsvækkigheder. Pædagogisk stillede dette selvsagt meget store krav til skolens lærerpersonale i de første år. Efterhånden er dette dog blevet helt anderledes, idet den danske kommuneskole, da denne fik danskuddannede lærere og fik anvist en i geografisk henseende god beliggenhed i byen, blev den naturlige og selvfølgelig grundskole for Duborg-Skolen. Før maj 1945 var det rene undtagelser, at Duborg-Skolen modtog elever fra andre af byens skoler end denne. Dertil har den selvsagt også en rimelig tilgang fra vore små danske privatskoler i byens nærmeste opland.

Dens start var beskeden. En lille villa i Mariegade, der tidligere havde været redaktør Jens Jessens ejendom, blev imidlertid indrettet til skole. Alt var småt og indeklemt, og mindre og mindre blev det, efterhånden som elevtallet voksede. — I april 1923 var rammerne fuldstændig sprængt, og skolen måtte flytte op på Duborg-banke, skønt bygningerne dér langt fra var færdige. I mellemtiden havde det endda været nødvendigt at oprette en filialskole i den sydlige bydel i et tidligere forlystelsesetablisement »Tivoli«, det nuværende Christian Paulsen-Hjem. Denne skoles levetid blev imidlertid kun kort — 3 år ialt. Året efter Duborg-Skolens indvielse blev den atter inddraget og gik op i Duborg-Skolens virksomhed.

Da Duborg-Skolens bygninger i 1924 stod færdige, rådede skolen over de bedst mulige og mest tidssvarende lokaliteter; dertil var den på alle måder både med hensyn til undervisningsmateriale og kunstenrisk udsmykning udrustet langt over det almindelige gennemsnit.

Elevtallet kom ud for en støt og rolig vækst, der dog efter 1935 atter begyndte at dale og lige siden har været nedadgående.«

I det lange citat er flere gange nævnt *Den danske kommuneskole* i Flensborg. Selvsagt var der stærke ønsker om at få en dansk folkeskole, og i april måned 1920 kan der i de flensborgske blade læses opfordringer til at anmelde børn til optagelse i en dansk skole. Der tilmeldtes over 900 børn, men da skolen begyndte i

oktober, blev det kun tiladt 240 at komme i dansk skole. — De fleste havde ikke dansk som hjemmesprog, og sproget var det afgørende! I 1921 tilmeldtes der 295 børn, myndighederne lod kun 83 slippe igennem. Fra begyndelsen opdagede de dansksindede, at sindelaget ikke slog til, når sproget ikke var dansk. Men skolen kom i gang. Lokaleforholdene var i begyndelsen utilfredsstillende, lå for afsides. Først i 1936 fik Den danske kommuneskole en tidssvarende og centralt beliggende bygning. Lærerpersonalet blev også med tiden dansksindet og danskuddannet. Under krigen blev alle lærerne — på én nær — indkaldt til den tyske værnemagt, men så tog lærerkonerne og anden vikarhjælp fat, og skolens gang blev ikke afbrudt.

Der kunde ikke oprettes privatskoler, inden det før omtalte cirkulære af 1926 kom. Efter dette var det tilladt, når der var tilmeldt mindst 10 børn, og der kunde oprettes kommunale skoler med mindst 24 børn. Af de sidste har der kun været en i Harreslev, og den ophørte 1929, — eleverne blev overført til den private skole

samme sted. Samme år oprettedes der 3 privatskoler på landet: i Jaruplund, i Tarup og i Kobbermøllen, 2 km syd for grænsen; den sidste måtte lukke i 1938, der var for få elever. Desuden oprettedes der privatskoler i Langbjerg og Ladelund. Den sidste ligger i Sydtønder amt, 30 km vest for Flensborg, den blev åbnet 1936.

Cirkulæret af 9. februar 1926 gjaldt ikke det sydligste af det, vi almindeligvis kalder Sydslesvig, af den grund blev først Ansgar-Skolen i Slesvig bygget i 1930. I Tønning byggedes Uffe-Skolen 1935. I Tønning havde vandelærer Jørgensen i årene før udført et udholdende og grundlæggende arbejde.

Omtrent samtidig med skolerne oprettedes der danske børnehaver. Den første begyndte i Flensborg 1921, og op til krigen var der i Flensborg og nærmeste omegn 5 børnehaver i gang. Vi husker alle den forfærdelige skæbne, der ramte den ene børnehave i Flensborg ved det engelske flyverangreb den 19. maj 1943, da 15 børn, deres plejere og en del andre voksne blev dræbt. Børnehaver har også været og er i virksomhed i Slesvig og Tønning.

Pengene til skole- og børnehavevirksomheden kunde befolkningen syd for grænsen ikke selv skaffe til veje. De fleste er arbejdere og mindrebemidlede. (Den personlige indsats fra dem, der står midt i arbejdet, skal ikke omtales her, selv om vi må have den dybeste respekt og taknemlighed for deres indsats). Duborg-Skolen er bygget for tilskud fra den danske stat. Til bygninger og drift er der fra privat side i Danmark ydet storslået hjælp gennem årene. Grænseforeningen har siden 1924 ydet 953.824 kr. til skolerne og børnehaverne i Slesvig og Tønning, til andre kulturelle formål er der gennem Grænseforeningen sendt 339.956 kr. Gennem Skoleforeningen administreres store pengemidler til arbejdet syd for grænsen. Desuden yder Sprogforeningen, Flensborg-

Samfundet, Slesvig-Ligaen, Dansk nordisk Ungdomsforbund bidrag til arbejdet dernede. Mange privatpersoner støtter arbejdet i Sydslesvig, selv om det ikke altsammen går til skoler og børnehaver. Tøjindsamlinger og madvareforsendelser er fortsat til i dag.

Nogle få bemærkninger om, hvor svært det blev for befolkningen i Sydslesvig at holde den danske linje efter 1933. Indtil 1933 var danskheden blevet forfulgt og fortrædiget, så vidt det var gørligt. Den følgende talmæssige oversigt over elevtallet ved skolerne og børnehaverne skal vise, hvorledes trykket virkede. Det officielle Tyskland — efter 1933 — lovede, at der intet skulde ske med mindretallets rettigheder. De virkelige forhold viser et andet billede. De metoder, der blev brugt, var af mange slags: Trusler, vold, provokationer, — som da vinduerne i Uffe-Skolen blev knust med stenkast, eller når ungdommen i Tønning pryglede Snoghøjpigerne med stokke, når myndighederne samme sted forbød hotellet at udleje lokaler til danskerne. Mest virkningsfuldt var vel nok det økonomiske tryk. Man truede danskerne med arbejdsløshed, fratagelse af socialhjælp m. v., og virkede truslerne

ikke, blev det gennemført. Et par korte breve fra de truede viser, hvordan de danske måtte vige, hvis de ikke vilde miste levemulighederne:

Flensborg, den 30. marts 1938.

I anledning af min søns arbejde ser vi os tvungne til at melde os ud af foreningen, ellers bliver vi arbejdsløse, beder derfor om at strege vore navne ud i bøgerne.

Underskrift.

Flensborg, den 7. april 1938.

Giver Dem herved meddelelse om, at jeg og min kone melder os ud af det danske mindretal, fordi min dreng skal i Hitler-Jugend, og jeg ikke mere må betræde mit arbejdssted på Mørvik marineskole.

Underskrift.

Det blev ikke bedre under krigen, selv om de danske loyalt opfyldte deres tyske borgerpligt — både hjemme og ude. Først efter Tysklands kapitulation — efter den 5. maj 1945 — lysnede det, men grænsen til Danmark er (sidst i august) lukket så tæt, som den aldrig før har været.

Derforuden blev der åbnet en børnehave i Slesvig 1928 med 14 børn, elevantallet steg hurtigt, men har selvsagt været underkastet de samme forhold som det øvrige kulturarbejde. Samtidig med, at Uffe-Skolen begyndte i Tønning 1935, blev der også begyndt en børnehave med 17 børn, den måtte nedlægges 1943 på grund af et for lille elevtal.

Nedenstående er en samlet oversigt over børnetallet, der i tiden 1920—1945 har været i de sydslesvigske skoler og børnehaver. Den tredelte opstilling er gennemført under hensyn til den forandring i de politiske forhold, der fandt sted 1933, og forholdene under krigen:

1920—21: 348	1933—34: 1,079	1939—40: 806
1923—24: 817	1934—35: 1,006	1940—41: 706
1929—30: 716	1935—36: 1,127	1941—42: 614
1931—32: 891	1936—37: 1,152	1942—43: 569
1932—33: 975	1938—39: 933	1943—44: 523
		1944—45: 513

Fra kapitulationen maj 1945 til 1. september 1946.

Det, der er sket i Sydslesvig i de 16 måneder på folkeligt og kulturelt område, er af en sådan art, at der intet tilsvarende kendes i vor historie. På trods af en flygtningeinvasion, der mere end fordobler landsdelens oprindelige befolkning, og på trods af de besværligheder, der pålægges det daglige liv under en fremmed besættelsesmagt, og på trods af den tysk-slesvig-holstenske modstand, bryder danskheden frem med en tilslutning, som kun få havde ventet, og som for mange er ubegribelig — og derfor bliver mødt med mistro for ikke at sige modstand. Da dette er dagligt stof i dagbladene — og derfor kendt, skal jeg kun fremføre min mening om et ord, der oftest føres i marken mod danskheden i Sydslesvig, mod de folk, der har front mod nord og håbet vendt mod en frigørelse fra al tysk tvang og tryk: *konjunkturbestemt*.

Der er ingen, der vil benægte, at der mellem de mange, der tilslutter sig det danske mindretal, er nogen, som gør det for den øjeblikkelige fordel, det vil være at blive løst fra al Tysklands ruin og uklare fremtid, men for mig er det givet, at kun de samvittighedsløseste er så konjunkturindstillet, at de ofrer deres børn til danske skoler af den grund. Nej, der er stærkere kræfter bag. Iøvrigt er mange forhold så uklare, at jeg skal vogte mig for at sige noget afgørende om fremtiden. Men de tørre tal kommer man ikke uden om, og de taler et sprog, der i hvert tilfælde maner til eftertanke.

Elevstatistik gennem årene

(Efter Bernhard Hansen).

Nr.	Skole Oprettet år med elever	Skolernes elevtal										Højeste elevtal
		1924	1928	1932	1936	1940	1941	1942	1943	1945		
1	Duborg skolen 1920, 17	294	327	365	323	252	208	185	170	163	365	
2	Kommuneskolen, Flensborg 1920, 240	260	225	272	421	241	200	191	176	165	421	
3	Privatskolen i Chr. Paulsen hjemmet 1922, 205	93	—	—	—	—	—	—	—	—	228	
4	Kommuneskolen, Harreslevmark 1926, 24	—	20	—	—	—	—	—	—	—	24	
5	Privatskolen, Tarup 1926, 10	—	12	13	15	14	13	12	12	12	17	
6	Privatskolen, Jarup- lund 1926, 10	—	14	12	16	14	14	15	13	11	17	
7	Privatskolen, Kob- bermøllen 1926, 13	—	13	17	17	—	—	—	—	—	23	
8	Privatskolen, Harre- slevmark 1929, 15	—	—	23	30	15	10	11	12	10	30	
9	Privatskolen, Lang- bjerg 1929, 11	—	—	15	13	14	10	11	9	10	16	
10	Privatskolen, Lade- lund 1936, 12	—	—	—	12	10	9	9	6	11	12	
Ialt		647	611	717	847	560	464	434	398	282		
1	Ansgar-Skolen, Slesvig 1930, 16	—	—	61	91	72	55	54	48	45	92	
2	Privatskolen, Uffe- Skolen i Tønning 1935, 31	—	—	—	29	14	12	10	10	10	31	
Ialt for samtlige skoler		—	—	778	967	646	531	498	456	337		

Børnehavernes elevtal.

(Efter Bernhard Hansen).

Nr.	Børnehave Oprettet år med elever	Børnehavernes elevtal						Højeste elevtal
		1924	1928	1932	1936	1940	1943	
1	Bertha Wulff-Børnehaven, Søndergravene 36 1922, 23	28	33	62	60	20	38	63
2	Børnehaven på Harreslevmark 1995, 17	—	18	24	31	19	22	36
3	Børnehaven, Batterigade 31*) 1926, 10	—	19	57	52	20	—	71
4	Børnehaven, Adelbykamp 29 1931, 28	—	—	22	21	18	12	28
5	Duborg-Børnehaven, Duborgsgade 10**)	—	—	—	—	18	—	21

I følge de sidste oplysninger, jeg har fra »Flensborg Avis« fra 28. august, meddeles det fra »Dansk Skoleforening i Flensborg«, at der er 42 skoler i gang med et elevtal af 7468. Dertil kommer yderligere 9 skoler med 234 elever, de er godkendt af myndighederne, men kan endnu ikke åbnes. Desuden foreligger der anmodning om 94 skoler med 3559 tilmeldte børn (foruden to skoler med 35 børn, om hvilke der er fremsat ønsker i disse dage). Det vil sige, der er herefter i alt tale om 147 skoler med omkring ved 11.300 børn. Den hidtilværende udvikling har imidlertid vist, at antallet af børn stiger fra det øjeblik, en skole er anmeldt; i virkeligheden ligger det altså betydeligt højere, det forandres fra dag til dag i opadgående retning, og det må huskes, at mange af de nye skoler er sat på ønskesedlen for lang tid siden. Det fremgår af de nævnte tal, at over halvdelen af de børn, der ønskes undervist på dansk, går i dansk skole. Det

*) Tilintetgjort ved flyverangreb den 19. Maj 1943. 15 børn af 18 dræbtes.

**) Bygningen blev taget i brug til andet formål 1941.

skyldes naturligvis, at de store skoler i Flensborg, Slesvig og Tønning var i gang inden kapitulationen.

Ved siden af lokale volder lærerspørgsmålet meget hovedbrud. For tiden virker omkring 130 danske lærere i Sydslesvig; men dette tal er langt fra tilstrækkeligt, selv om man forøger elevtallet i de enkelte klasser betydeligt.

Til eksempel på elevtilgangen skal nævnes tallene for de *gamle skoler* fra maj 1945 til det sidst oplyste tal, jeg har fået, en del af disse tal er fra maj 1946:

Duborg-Skolen i Flensborg	maj 1945 =	163	nu	350
Kommuneskolen i Flensborg ..	— — =	165	—	3000
Tarup	— — =	12	—	90
Jaruplund	— — =	11	—	41
Harreslevmark	— — =	11	—	105
Langbjerg	— — =	10	—	39
Ladelund	— — =	10	—	37
Ansgar-Skolen i Slesvig	— — =	45	—	334
Uffe-Skolen i Tønning	— — =	10	—	350

Af senere tilmeldte skoler har i maj i år: Slesvig Kommuneskole 1000 børn, Husum 200, Rensborg 80, Egernførde 100, Sønder Brarup 120 og Vesterland på Sild 125. Pladsen tillader ikke at fremføre elevtallene ved skolerne, hvad enten de er i gang, eller det tilmeldte tal ved de ønskede skoler. Skolernes navne opføres inden for det amt, de hører til. (Den følgende liste er udarbejdet af civilingeniør Ib Langsted, og kortet er fra »Grænselandet«).

I. *Flensborg by*: Duborg-Skolen. — Kommuneskolen.

II. *Flensborg amt*: Harreslevmark, Langbjerg, Tarup, Jaruplund, Lyksborg, Møllebro, Oversø, Store Vi, Valsbøl, Nyhus, Kobberrønnen, Gielting, Store Kværn, Langballe, Sørup, Husby, Hanved, Ellund, Jerreshøj, Tarp, Vanderup, Skovlund, Hørup, Dol-

Således vilde Sydslesvig i dag være dækket med danske skoler, hvis befolkningens ønsker blev respekteret.

lerupskov, Bogholm, Lille Solt, Store Soltskov, Ves, Isted, Ondaften (I Hanved), Estrup, Ny Bjerent.

III. *Sydtønder amt*: Ladelund, Vestby (Vesby), Karlum, Bramsted, Agtrup, Tinningsted, Ellehoved, Risum, Læk, Nykirk, Aventoft, Nibøl, Medelby, Morsum, Vesterland, List, Hørnum, Oldsum, Niblung, Vyk (de tre sidste på Før), Nebel og Norddorf på Amrum, Humtrup-Vinnarsbøl, Klægsbøl, Sønder Løgum, Rosenkrans, Stadum, Østerby Mark, Lindholm, Brarup, Kampen (Sild), A. Peter-Ording, Stedesand, Venningsted (Sild).

IV. *Slesvig amt*: Ansgar-Skolen, Damholm, Tumby, Maarkær-Østerskov, Tolk, Brebøl, Sønder Brarup, Arnæs, Frederiksstad, Satrup, Sæd, Brodersby, Stenfelt, Borne, Thorsted, Hostrup, Klapholt, Bøge-

lund, Ravnkær, Egenæs, Strukstrup, Moldened, Slesvig Kommuneskole, Treja, Lindå-Mølleskov, Løjt, Brarupskov, Grumtofte, Gulde, Lille Rejde, Erjde, Sdr. Stabel.

V. *Ejdersted*: Uffe-Skolen i Tønning, Garding, Velt, Tetenbøl, Tating, Øster Hever, St. Peter Dorf-Bøl.

VI. *Husum amt*: Husum, Bredsted, Svabsted, Ørsted, Ostenfeld, Bremborg.

VII. *Rensborg amt*: Rensborg by, Borgstald, Fokbæk, Budelsdorf.

VIII. *Egernførde amt*: Egernførde, Karby, Risby, Lohse, Gettorf, Triesdorf, Okslev, Holtenau, Siseby (?).

Til slut skal nævnes, at mange unge fra Sydslesvig i mellemkrigstiden søgte skoleuddannelse i Danmark. Trods alle de vanskeligheder, der for tiden er at overvinde for at passere grænsen, er der til den kommende vinter et stort antal unge, der søger dansk skoleophold. Der har meldt sig 449 ansøgere, deraf vil 127 på efterskole, 217 på folkehøjskole, 51 piger søger husholdningsuddannelse, resten søger forskellig uddannelse. Alle sydslesvigske amter er repræsenteret, flest dog fra Flensborg. Ansøgerne er fra de forskellige befolkningslag i by og på land.

Det er ikke let at bo i et grænseland, hvor to folkesind hver for sig mener at have førsteretten. At de danske har den historiske ret, er givet, men dansk århundredlang vanrøgt og tilsidesættelse har medført, at tyskere og tyskpåvirkede folkedele er en del af landsdelens befolkning (+ flygtningene). Men de danske dernede — og mange med dem — er forankret i den faste tro, at der er en Gud for oven, der i det lange løb styrer og råder folkenes sag. Med det vårbrud, den danske sag i Sydslesvig viser, kan arbejdets kår og håb rummes i følgende linjer af Jakob Knudsen:

Og rammer uår vor danske egn,
 vil livets groende fremfærd stoppe,
 vi kæmper under de gamle tegn,
 end står Guds bue i sky histoppe.

Hvad vintren øder,
 det somren bøder,
 og Gud vort virke med sejr forsøder
 af evig art.

Den 1. september 1946.

Kr. Killelose.

Kilder:

- »Flensborg Avis« er for tidsrummet fra maj 1945 den udførligste. Desuden henvises til:
- Årsberetninger fra »Dansk Skoleforening, Flensborg«, indtil 1943—44.
- »I Fædres Spor« af Bernhard Hansen, 1945.
- »Sydslesvig«, Folkung Forlaget 1945.
- »Sydslesvigske Flyveskrifter« for 1945—46, nr. 2—7, Danskerens Forlag, Toftlund.
- »En Sydslesvigsk Genforening med det danske Folk« af A. Lorentz Büchert, 1945.
- »Rids af Sønderjyllands Historie« af Troels Fink, 1946.
- »Sønderjyske Soldaterbreve«,
- Årsberetninger fra »Skoleforeningen« og »Sprogforeningen«.

Med Fredsvennernes Hjælpearbejdere i Holland.

Jeg anser det for en lykkelig Tilskikkelse af Skæbnen, at jeg i Efteraaret 1944 hørte om og kom i Forbindelse med Fredsvennernes Hjælpearbejde. Og nu, da jeg har deltaget aktivt i det Hjælpearbejde, som F. H. i et halvt Aar har haft i Gang paa den af Havet oversvømmede Ø, Walcheren, beliggende i Scheldemundingen i Holland, føler jeg, at jeg valgte rigtig, da jeg sagde Farvel til vellønnet Arbejde herhjemme og rejste ud som Hjælpearbejder sammen med 18 Kvinder og Mænd, der ligesom jeg følte, at der maatte raades Bod paa noget af det frygtelige, som Krigen havde ført over et lille Land, ligesom vort eget.

I Midten af November læste jeg i »Fredsbladet«, at »Fredsvenners Hjælpearbejde«, København, dannet ved Samarbejde mellem Fredsforeninger og antimilitaristiske Foreninger i Danmark, søgte Haandværkere til Hjælpearbejdet i det af Krigen hærgede Holland, og jeg meldte mig straks som Deltager. 4 Uger efter var Holdet klar til Afrejsen. Det bestod af 10 Kvinder, indbudt af Kvækersamfundet i Holland, til at udføre Socialarbejde i Hjemmene og Sygepleje, og 9 Mænd, indbudt af »Internationale Vrivillige Hulpdienst« (I. V. H.), til at udføre et Arbejde i Genopbygningens Tjeneste.

Efter de første Planer skulde vi i Lejr ved Nijmegen; men da vi rejste, var disse Planer forandrede, og vi kom

til Walcheren, der før Krigen var et meget søgt Turist- og Badested, beliggende ved Hollands Vestkyst.

Paa Rejsen hertil, som foregik i en stor Autobus, fik vi i Holsten, da vi kom til Byen Neumünster, de første Indtryk af Krigens Gru og Ødelæggelser. Der blev stille i Bussen, Sang og Latter forstummede. Ikke mange af os havde før set Resultaterne af Krigens Hærgen. Hamborg og Bremen saa endnu værre ud og gjorde et Indtryk paa os, som vi aldrig glemmer. Vi havde vel set Fotografier fra disse Byer, men det giver ikke det samme, som naar man staar overfor Ruindyngerne og ser med egne Øjne. Ca. 1½ Døgn efter at vi havde passeret Grænsen ved Krusaa, kørte vi ind i Haag og blev budt velkommen ved en Middag, givet af en af de talrige Hjælpeorganisationer i Holland. Der var ingen Tvivl om, at vi var velkomne til at udføre et Hjælpearbejde i Holland.

Næste Morgen gik Rejsen videre til vort endelige Maal, Byen Oost-Sanburg, paa Walcheren, der for nogle af os skulde blive vort Hjem i over et halvt Aar. Vi kørte gennem Byer, hvor Bombardementerne havde bortrevet store Dele, men der var den Forskel mellem Holland og Tyskland, at Hollænderne havde fjernet Ruinerne i stort Omfang og ryddet op, men i Tyskland saa det trøstesløst ud.

Walcheren er vel nok det Sted i Holland, der er ramt haardest af Krigens Ødelæggelser, idet den foruden Ødelæggelser, som gentagne Bombeangreb fra Luften, Beskydninger fra Havet og haarde Kampe paa selve Øen har voldt, ogsaa har været oversvømmet af Havet. Af Øens 16.000 ha Land har de 14.000 ha været under Vand i kortere eller længere Tid, og i mange Aar vil den bære Spor deraf. De allierede sprængte Digerne om Øen i Oktober 1944 ved gentagne Bombeangreb. Men da vi kom til Øen 15. Dec. 1945, stod kun et Brud aaben —

ved Fort Rammekens. Hvad det betød, blev vi snart belært om.

Der var to Lyde i Sanburg, som vi aldrig glemmer. Den ene var Lyden af Blikdaaser, der triller, den anden var Lyden af Muslingskaller, der ringlede i Vinden som smaa Klokkespil. Ved Nordsøen er der stor Forskel paa Vandstanden ved Ebbe og Flod. Ved Flodtid to Gange i Døgnet satte Vandet gennem Digebruddet op i Byens Gader og Huse, og naar Vandet kom, hørte vi den første Lyd af Blikdaaserne, der trillede foran Vandet gennem Gaderne. Den anden Lyd lærte vi først at kende senere, da Bruddet i Diget var lukket, og Egnen tildels var tør-lagt. Da saa vi paa vore Spadsereture Træer og Buske tæt behængt med Muslingskaller, og de ringlede sagte i Vinden.

Naar Vandet satte ind i Gaderne, skiftede Gadelivet Karakter, og Trafikken foregik i Baade, Pramme, Tømmerflaader og Kanoer; alt, hvad der kunde flyde, blev anvendt.

Vi kom til Byen efter en Rejse langs Kanalen, hvor alt muligt Vraggoods flød ved Bredderne. Vraggoods fra Huse og alle mulige Møbler og Grene — i Sandhed et sørgeligt Syn. Heldigvis var det Ebbetid, da vi kom til Byen, og vi fik vor Bagage bragt i Hus, inden Vandet kom.

En stor Bankiervilla »Huize Marnix«, der laa forholdsvis højt, blev vort Hjem de følgende Maaneder. Stueejligheden var dog som Følge af Vandstanden ubrugelig til Beboelse. Her blev der lagt nyt Gulv i m oppe og installeret en stor Gruekedel og noget, der lignede et Komfur. Planen var, at vi skulde have Køkken her, men det viste sig snart at være umuligt, og vi maatte benytte Rummet til Baderum og Oplagsrum for Tøj og Værktøj.

Paa 1. Sal boede en Familie, og det kommunale

Brandvæsen havde 2 Værelser til Vagt- og Soverum. Vi fik dog Adgang til at benytte Badeværelse og Vaske- rum samt et Værelse til Køkken i denne Etage. Heldigvis var der paa 2. Etage stort Loftrum med 11 mindre Væ- relser. I Loftsrummet fik vi hurtigt opstillet Senge til 10 Mænd og indrettet med Borde og Stole til Opholdsrum og Spisestue. Det største af Værelserne blev indrettet til Soverum for Pigerne, og det mindste, som blev benyttet af Husets Datter, laante vi kun i svære Sygdomstilfælde.

Allerede første Aften havde vi Besøg af Repræsen- tanter for Røde Kors, Byens Læger og Kommunen. Og Planen for vort Arbejde blev drøftet. Vi skulde sam- arbejde med I. V. H., og faa Dage efter kom de første 5 Hollændere og Schweizere, og fra at være en dansk Organisation blev vi nu internationale. Engelsk, Tysk, Hollandsk og Dansk svirrede om Ørene paa os, og nu fik vi Brug for vore mere eller mindre gode Sprogkund- skaber. Siden kom endnu flere — nogle kom, andre rejste — efter kortere eller længere Ophold. Og det var ikke godt med denne Omskiften af Mandskab fra den hollandske Organisation. Man kunde lige naa at lære dem at kende og værdsætte dem, saa rejste de.

Vi Danske havde forpligtet os til mindst 3 Mdrs. Tjeneste. Fra den anden Side set lærte vi flere at kende.

Pigerne kom først i Arbejde — Socialarbejde i Hjem- mene i Sanburg og Vlissingen, hvor Konen var syg og ikke selv kunde passe Hjemmet, men efter nogle Dages Arbejde i »Marnix« med Indretning af Huset var For- handlingerne med Myndighederne tilendebragt, og vi fik tildelt Arbejde med at bygge en Septictank for Kom- munen. Det var just ikke det, vi havde ventet i en By, hvor der var stor Bolignød, og vi syntes, der maatte være Masser af Smaareparationer at udføre i Huse, der var mindre beskadigede af Krigen. Vort næste Job fik vi, da Frostens satte ind og standsede Byggearbejdet. Det

var Nedrivning af Beskyttelsesmure om de Huse, Ty-skerne havde anvendt til Kaserne i W. Sanburg. Murene var 2 m høje, 60 cm tykke og massive, opført i Cement-mørtel. Det var ret strengt Arbejde at faa væltet dem og kørt dem ud paa Gaden, hvorfra Stenene senere blev kørt væk af Kommunens Vognmænd.

De første Dage huggede vi dem ned Skifte for Skifte med Mejsel og Hammer, senere tog 3 Mand fat med en stor Mejsel og Stenhammer, og paa den Maade kunde de sprænge 6—7 Skifter paa 1—2 Meter løse ad Gangen. Det blev til mere, selv om de maatte slaa dem i Stykker hagefter, saa de var haandterlige for dem, der skulde køre dem bort. Om Stenene senere skulde anvendes til Byggearbejde, ved jeg ikke, det saa vi ikke noget til. Det vilde ogsaa have været et umaadeligt Arbejde at rense dem, saa de kunde anvendes.

Imidlertid var Arbejdet med Lukning af det sidste Digebrud skredet saa langt frem, at Dagen for den endelige Lukning kunde fastsættes.

Det var en altoverskyggende Begivenhed, som alle havde set hen til i Maaneder i stor Spænding. Vilde det holde denne Gang, eller vilde det gaa som flere Gange før i Kampen mellem Mennesket og Naturkræfterne, at Mennesket tabte? Nej! denne Gang sejrede Mennesket!

Vi havde faaet Invitation fra Ingeniøren, der ledede Arbejdet, til at overvære Begivenheden. Og det blev een af vore store Oplevelser, en af dem, der gjorde Opholdet til en uforglemmelig Tid for os. Begivenheden blev optaget paa Staalbaand af B. B. C., filmet o. s. v. og overværet af de højeste Myndigheder i Indland og Udland. For os blev den Indledning til, at vi kom til at udføre et Arbejde, som for mange af os blev vort største og kæreste Arbejde: Husrengøringen.

Men først lidt om, hvad Vandet har foraarsaget, og om Livet i Byen, der to Gange daglig var under Vand.

I Gaderne var bygget Gangbroer langs Fortovene, nogle Steder lave, andre høje indtil 125—150 cm fra Fortovet. Jeg vil lade en af Pigerne fortælle om sit Arbejde. »Naar jeg besøger Familien i Ritthemschestraat, maa jeg gaa højt oppe paa en smal Gangbro fra Gaden ind over Haven, hen til Huset, hvor en Stige er stillet op til et Gavlvindue. Jeg kravler op ad Stigen og banker paa Vinduet i Gavlen og spørger Barnet, der kommer og aabner Vinduet, om Mor er hjemme. Det er hun, og jeg bliver lukket ind i et lille Loftsværelse med Skraavægge. Værelset tjener Familien, Mand, Kone + 5 Børn, til Dagligstue og Køkken. Udenfor er Loftrum indrettet til Soveværelse. Møblerne er faa og tarvelige, en fattig Erstatning for det, Havet har ødelagt eller ført bort.« Her kommer Piger hver Dag og hjælper til, Konen er syg, og naar »Søster« spørger, om de ikke har det eller det Køkkenudstyr, svarer Konen næsten grædende: »Vandet kom og tog det!« Det er en ofte brugt Sætning, men hvilken Ulykke og Jammer rummer den ikke for mange Mennesker her paa Øen. Vi andre lytter. Pigerne har altid meget at fortælle. Mændene ikke saa meget. Pigerne lærer hurtigt Sproget og kommer i en Kontakt med Befolkningen, som er os forment, fordi vi arbejder med døde Mure. Det sker dog, at Folk kommer og beundrer vort Arbejde.

I hvert Hjem har man en Vandkalender, der kan man se, hvilken Tid paa Døgnet Vandet sætter ind og hvor højt. Naar der skal aftales Møder eller Familiebesøg og lign., maa man kigge paa den. Før vi lærte at tage os i Vare, skete det, at vi blev overraskede og maatte sejle hjem, eller, naar det var nær »Marnix«, blev baaret paa Ryggen af en Brandmand, thi de var mere »Vandmænd« end Brandmænd. Det var nu altid den Slags Oplevelser, der blev taget med godt Humør, hvem det saa end gik ud over. Værre var det med Vandets Ødelæggelser i

Husene og Markerne. Det siger sig selv, at Jord, der er overskyldet af Havet, Maaned efter Maaned, lider stor Skade. Her, hvor jeg sidder og skriver dette, har jeg Udsigt over et Landskab, der — tiltrods for at vi nu er midt i Juni — ser ud som var det Nov. eller Dec. Maaned. Alt Planteliv er dødt, Frugttræerne staar nøgne og triste, behængt med Muslingeskaller. Jorden er dækket af et Lag Slam, der slaar Revner i Tørken. Den er dækket af et fint Lag Salt, der lyser hvidt. Men i fugtigt og varmt Vejr stinker her grusomt af de raadne Muslinger i Træerne.

Gaar man en Tur ud paa Markerne, ser man ofte Ruiner af Huse, der ganske stille er sunket sammen. Saltvandet har opløst Kalken; det evigt brusende Hav har krævet sit Offer! I Vejene er der Huller. Vandet har undergravet Brostenene, og nu ligger de hulter til bulter mellem hverandre. Store Vejtræer er væltet paa Grund af Vandets Gnaven og Vindens Tryk. Alle er de døde og falder nu for Øksen.

Husene i Sanburg bærer næsten alle Spor af Kampene. Overalt ser man Vinduerne tilskoddet i Stueetagen. Tusinder af Ruder er slaaet i Stykker, og det gaar langsomt med at skaffe nyt Glas. Murene er arrede efter Granatsplinter. Nogle Steder er Husene tilsyneladende hele, men ser man nærmere til, viser det sig ofte, at det kun er Ydermuren, der er hel, mens det indre af Huset er slemt medtaget.

Det er ikke morsomt at se al den Ødelæggelse rundt om sig, men det er morsomt at se, hvor der arbejdes alle Vegne paa at reparere Huse og Veje.

Paa Markerne arbejdes der ogsaa. Militærkommandoer afsøger Markerne for Landminer, og Landmændene harver og saar. Det skal dog prøves, om der kan gro noget. Overalt arbejdes der paa Genopbygningen af Walcheren, saa Øen kan blive lige saa søgt et Feriested som før Krigen.

Nu har jeg fortalt lidt om det udvendige, og tilsidst vil vi kigge ind i nogle af de Huse, hvor vi Danske fik et stort Arbejde, som gjorde os glade og lykkelige og gav os Følelse af, at det var Hjælpearbejde, vi var ude i.

Borgmesteren har ved Opslag forskellige Steder i Byen bekendtgjort, at Danskerne i »Huize Marnix« paa-tager sig Rengøringsarbejde for gamle og syge Mennesker i Sanburg. Og nu strømmer Anmodningerne ind, saa der er nok at tage fat paa i saadan et Hus.

Paa Gulvet ligger et 15 cm Lag Mudder, som Vandet har aflejret. Paa Vægge og Træværk sidder Muslingskaller i et tykt Lag Snavs og Tjære. I Mudderet ligger de sørgelige Rester af Møbler i opløst Tilstand, Hylder fra talrige Skabe og Vragstumper og Grene ført til udefra. I hvert Hus findes 2 Stuer med mindst 4 Skabe skjult bag Tapetdøre, 2 Alkover, ogsaa skjult om Dagen bag Døre. En lang, smal Korridor i hele Husets Længde fører til Køkkenet, som befinder sig i et Halvtagshus bagved. Ved alle Huse finder man en Regnvandsbrønd, og her henter vi Vand til Rengøringen.

I en lille Landsby nær Sanburg gjorde vi rent i Kirke, Skole, Raadhus, Slagterhus og 12 Privathuse. Her har der ligesom i Sanburg været indkvarteret mange Tyskere. Naar jeg nævner den, er det, fordi vi her havde det største Arbejde med at gøre Skolen ren. Vi arbejdede her 5—6 Mand i 1½ Dag med at køre Mudder og Ammunition ud. To af de mest besindige og erfarne Mænd bar ½ Ton Ammunition og Vaaben udenfor. En hel Uge gik alene med at gøre Skolen ren. Skolelæreren kom et Par Gange om Dagen med Kaffe eller The, og vi fik lidt at vide om Forholdene der. Af Skolens Elevtal paa 80—85 var der kun 25 tilbage. Resten var evakueret, og de 25 søgte Skolerne i Sanburg, til vi havde gjort rent i Skolen.

Naar Mudderet var fjernet, tog vi fat med koldt Vand og skurede i Takt til Højskolesangbogens Sange. Vi ar-

bejdede i Hold: 2—3 Piger og 1 Mand eller 2 Piger og 2 Mænd. Det var morsomt at arbejde sammen med disse raske danske og hollandske Piger, der kom fra alle Samfundslag. Jeg arbejdede sammen med en Sygeplejerske og en Tandtekniker fra København; somme Tider blev Holdet suppleret med en Kontordame og en Chauffør, men det gælder alle, at vi gik paa med et vældigt Humør med at skure i stinkende Køkkenbordsskabe, hvor det var mest besværligt at komme til. »Du skal ikke altid tage de værste Huller,« siger de som Undskyldning. »Det er vel nok spændende, hvilken Farve der er paa Døren her,« siger en af Pigerne, der gaar i noget, der ligner en Kalveboks. I et andet Rum gaar Sygeplejersken og synger »Den danske Sang er en ung, blond Pige«. Og nu dukker en ung Mand op i Døren og siger: »Jeg havde glemmt, hvilket Hus I arbejdede i, men saa hørte jeg en synge danske Sange, saa fandt jeg jer.«

Sygeplejersken siger: »Ikke saa meget Snak, vi maa arbejde!« Det er blevet hendes Valgsprog, som hun lever efter.

Og for mange af os indenfor Fredsarbejdet var det de Ord, der fik os til at melde os til Hjelpearbejdet. Der maa følge Handling paa Ordene. Der maa gøres noget ved det. Jeg skrev før, at dette Arbejde blev vort betydeligste og kæreste Arbejde; det blev det, fordi vi havde Følelsen af, at det var virkeligt Hjelpearbejde, som var haardt tiltrængt.

Vi var ømme i alle Lemmer og dødtrætte, naar vi gik hjem, men vi var glade og lykkelige.

Sjældent er jeg vaagnet op om Morgenen og har glædet mig til Dagens Arbejde. Det kunde jeg i denne Tid. Jeg lagde Malerpenslen væk og gik med, og det har jeg ikke haft Grund til at fortryde. Det var en Oplevelse, som vi altid vil kunne mindes med Glæde.

Aage Jørgensen.

Oluf Ring.

Da budskabet en dag i foråret kom, at komponisten Oluf Ring var død, vakte det vemod og sorg i vide kredse i vort land. Naturligt måtte det blive i musikverdenen og i de folkelige kredse, hvor han var kendt og skattet, at man følte størst smerte ved tanken på, at han ikke var mere. Ring var på samme tid en stor kunstner og en stor folkelig lærer, og på begge fronter, hvor han havde kæmpet, havde vi fortsat god brug for netop ham. Indenfor musikkens mere specielle verden var han vel den, som stærkest markerede landets selvstændighed overfor København, og i forhold til alle de opløsende tendenser i efterkrigstidens folkelige liv stod han med sin personlighed og sit virke som et levende symbol på de samlende og konstruktive kræfter, der i dag er hårdere brug for end overhovedet nogensinde før.

Ikke mindst inden for højskolens verden måtte vi føle Oluf Rings bortgang som et uerstatteligt tab. Vel

stod han ikke selv direkte i højskolens tjeneste, men i sin skabende, opbyggende og vækkende gerning var han så helt på linie med det bedste og mest centrale i folkehøjskolen, og vi havde da også gennem mange år i ham set vor medarbejder og sande ven, en af dem, som højskolen aldrig vil kunne undvære. Uden hans støtte og indsats vilde folkehøjskolen på et meget centralt område i dag have været væsentlig fattigere. — Der kan derfor være god grund for, at tidligere højskoleelever og vi, der færdes i højskolen i dag, nogle øjeblikke dvæler ved Oluf Rings minde og i stilhed tænker over, hvad han gennem sit liv og ved sit eksempel lærte os og gav os.

Oluf Ring voksede op under gode og lykkelige kår. Der er næppe tvivl om, at når hans livsværk blev så stort, så rigt og så helstøbt folkeligt, hænger det nøje sammen med de påvirkninger og de omgivelser, som øvede indflydelse på ham under hans opvækst i den lille seminarieby Jelling. I denne skønne egn, hvor naturen harmonisk forener det østjyske og det midtjyske landskab, og som ejer så rige og nærende minder fra vort folks historie, henlevede Oluf Ring sine drengeår og sin første ungdom. Hans far var den landskendte, meget betydelige historielærer Marius Sørensen, der selv stammede fra en af de i åndelig henseende mest vågne egne i østjylland, fra »de stærke jyder« i Rårup mellem Vejle og Horsens. Fra denne dygtige og evnerige far, som var så stærkt indlevet i ægte grundtvigsk tankegang, arvede sønnen flere af de egenskaber, som senere i livet skulde gøre ham selv til den store lærer: livssynet, arbejdsviljen, pligtfølelsen overfor kaldet og de rige pædagogiske evner. De kunstneriske anlæg og det følsomme gemyt skal derimod nok nærmest regnes for en arv fra hans mor.

I en meget tidlig alder blev Oluf Ring elev på statsseminariet og modtog under sin uddannelse her bl. a. sin

fars historiemeddelelse, en stærk personlig undervisning, som der endnu i dag går ry af blandt gamle jellingelever. Imellem kammeraterne har Oluf Ring, efter udtalelser fra hans samtidige at dømme, befundet sig såre vel og har været meget afholdt og beundret af dem, ikke mindst på grund af sit friske, sunde humør og sin skønne violintone. — Trangen til at dyrke musikken lå fra en tidlig alder dybt i hans sind, men foreløbig stod faderens ønske om, at han ved at tage lærereksamen skulde sikre sig adgang til et levebrød som en hindring på den vej, han allerhelst vilde betræde. Oluf Ring bøjede sig lydigt for faderens ønske og tog sin eksamen, men efter at han i en kortere tid havde fristet lærervikarens tilværelse i København, kom der en dag et brev til hjemmet, hvori bl. a. stod: »I må give mig lov til at gå over til musikken — jeg kan ikke længere holde dette bundne liv ud.« Så vilde Marius Sørensen ikke længere stå imod, men afandt sig med, at sønnen — med megen energi — helt helligede sig musikstudiet. Og på trods af, at han på dette område var blevet noget af en sildeføding, nåede han et godt stykke frem på den vej, som hans kunstnerdrømme og -vilje nu førte ham ad, for så vidt som han nu foreløbig tilegnede sig en grundig musikalsk uddannelse, der i en modnere alder blev afrundet gennem studieophold i Leipzig og Paris. Som musiker måtte han, således som det er unge kunstneres lod i almindelighed, i disse år føre en noget omskiftelig tilværelse, en tid lang måtte han for brødets skyld spille i restaurationsorkestre.

Hvor langt og hvor højt hans evner og flid kunde have bragt ham som udøvende kunstner, er forblevet et ubesvaret, men i og for sig også et underordnet spørgsmål. Thi livet havde god brug for ham på et noget andet felt. Stor indflydelse havde det møde, han i disse år fik med en fynbo, en ung mand, der som Ring selv i en ret

moden alder var kommet til hovedstaden for at finde udløsning for sine kunstnerlængsler, men som havde opgivet disse — eller rigtigere — omsat dem i et kald, han følte lå mere nær. Den pågældende unge fynbo var Th. Ågård, de to ældre mestre, Laubs og Carl Niensens første betydelige lærling, som under sine studieår med dyb forståelse og levende optagethed havde tilegnet sig sine læremestres syn og virke for at genskabe og forny den folkelige sang i Danmark, og som med sig selv var kommet til klarhed over, at *hans* livsopgave skulde det være at bringe denne sang til at tone ude blandt det jævne danske folk.

Hvad mødet med Th. Ågård, han, der bag sin jævne fremtræden gemte på en sindets renfærdighed og en uselvskhed overfor mennesker og opgaver, som den, der selv har haft den lykke at møde ham, aldrig glemmer, kom til at betyde for Oluf Ring, har denne selv fortalt om i en mindeartikel over sin ven:

»Her mødte jeg rene linier, ingen relative sandheder. Sort var sort, og hvidt var hvidt — folkeligt eller ikke, det var spørgsmålet. Men jeg lærte at indse, at det var rigtigt, og det gik med tiden op for mig, at den største personlighedsudfoldelse nås ved helt at give sig hen i det at tjene. Og intet sted har jeg mødt dette tjenende sind stærkere end hos Th. Ågård.« (Højskolebladet 2. april 1937*).

Forskellige af sind og temperament, men nært forbundne gennem fælles livssyn, fælles livserfaringer og af samme hengivenhed for kunsten, groede der nu frem et nært og mangeårigt venskab mellem Ring og den syv år

*) For tydelighedens skyld må det oplyses, at det ikke var Th. Ågård, men afdøde seminarieførstander Skat Rørdam, der førte den unge Ring til Laub. Det, der hos Ågård gjorde så stærkt indtryk på Ring, var — således som det fremgår af det citerede — at førstnævnte tog konsekvensen af Laubs principper fuldt og helt.

ældre Ågård. Et venskab, hvis varme og gensidige forståelse må have betydet meget for dem begge, og hvori den gensidige befrugtning blev en kilde til stor rigdom for vort folkelige liv.

Mødet med de Laubske idealer blev medbestemmende for Rings valg af livsgerning. Han opgav det uregelmæssige kunstnerliv og valgte noget modsat — at blive »den sorte skole«s mand, idet han tog en stilling som seminarielærer, først i Ribe, senere i Skårup. Men hvad Ring ikke opgav, var sine kunstneriske idealer. Dem tog han med sig ind i »jættehulen«, og tiden har vist, at han der på den betydningsfulde nøglestilling i den danske skole, som seminarielærerens gerning er, magtede at omsætte dem i dåd og handling.

Som årene gik, fik Ring stedse nærmere tilknytning ikke blot til Ågård, men også til de to ældre mestre, Laub og Carl Nielsen, og således kom han da efter naturens orden selv til som den sidste af vor folkesangs »fire store«, dette vidunderligt danske firklover, som reformerede, genstøbte og genvakte til nyt liv den folkelige sang i kirke, skolestue og forsamlingsaal.

Hvad skal forstås ved folkelig melodi? Pladsen er ikke her til nærmere at gå ind på spørgsmålet, men lidt må der siges om det, når Oluf Rings gerning skal belyses.

Det er her, som i lignende andre tilfælde, lettest først at nævne, hvad folkelig sang ikke er. Gør selv det eksperiment at synge f. eks. Bjørnsons skønne og gribende »Der går et stille tog« i Højskolesangbogen på Krøyers melodi til »Der er et yndigt land«! Man behøver i det tilfælde ikke at sidde inde med ret megen musikalsk sans eller smag for at kunne skønne, at ord og melodi her er i vild uoverensstemmelse. De udtrykker og taler hver for sig til vidt forskellige følelser hos os. Sangen bliver derfor ufolkelig eller rettere — der er slet ingen egentlig sang, fordi ord og melodi trækker til hver sin side.

Den fulde hensigt, den sjælelige udløsning, med sangen nås kun, hvor ord og toner er i samme ånd og stil, hvor de er hinanden jævnbyrdige. Først når ord og toner går op i en højere enhed, skabes den rene folkesang.

Den, der i nyere tid først af alle herhjemme forstod dette, var Thomas Laub (1852—1926), og af ham lærte de tre andre kunsten. Et banebrydende værk i vor nationale sanglitteratur er her de to snese »Danske Viser«, der udkom i 1915 og 1917 som frugter af de to ældres samarbejde. En stor part af melodierne herfra toges med i den første udgave af melodisamlingen til højskolesangbogen, som udkom i 1922, og som de alle fire havde arbejdet med på. Det var en for sin tid meget radikal bog — ikke mindst for en del højskolefolk.

Om man i kortfattetthed nærmere vil præcisere de fire stores betydning for folkesangen, kommer karakteristikken til at falde omtrent sådan ud: *skabende* har de alle fire været. Alene i anden udgave af højskolens melodibog fra 1940 er Laub, Carl Nielsen, Ågård og Ring repræsenteret hver især med henholdsvis 83, 50, 90 og 74 melodier. Medens de to ældre, videnskabsmanden og geniet, har været grundlæggende og banebrydende, har de to noget yngre især været *formidlerne* mellem denne nye sang og folkets brede lag. Gennem Ågårds virke i hans noget snævrere kreds, Ryslinge højskole og Ryslinge valgmenighed, fik den nye folkelige stil sit første centrum udenfor hovedstaden, mens Ring gennem sit mangesidige virke, ikke mindst som foredragsholder — få eller ingen har som han for menigmand kunnet anskueliggøre den rene folkesangs principper — efterhånden blev hele landets forsanger. Når Rings navn vil blive husket, så sker dette ikke mindst på grund af, at han som den enestående, utrættelige og gudbenådede pædagog han var, fik så mange til at antage det nye syn på folkesangen og dens ædle og ægte melodier. Der kan

i denne forbindelse være anledning til at pege på, hvor meget hans »Syng med os«-radioudsendelser (der iøvrigt til tider mødtes med vrangvilje hos statsradiofoniens øverste musikalske ledelse) eller blot en enkelt af hans melodier, den til Grundtvigs »Kærlighed til fædrelandet«, har betydet for titusinder af mennesker ud over det hele land.

For en udenforstående at se må Oluf Ring i forhold til sit arbejde have kunnet føle sig lykkelig. Livet tog ham i brug i en gerning, for hvilken han havde forudsætninger som ingen anden. Den gav ham mulighed for at udmønte den rige åndelige arv fra hjemmet, sansen for det ægte folkelige. Det kom ham til gode, at han af sin far tidligt havde fået sindet åbnet for historiens tale, lært ydmygt at lægge øret til slægtens rod. I kirkelig henseende følte han sig som sine to kaldsfæller Laub og Ågård som »et ægte barn af huset«.

Han var teknisk meget dygtig, han mestrede det, som kunstneren skal kunne, nemlig at kende værktøj og håndværk til bunds.

Han ejede foruden talentet tillige også en værdifuld egenskab, som ikke altid følger dette, — selvkritik. Han besad en levende kunstnerisk samvittighed, som ikke tillod nogen gåen på akkord. Til de billige boder søgte Ring som folkelig komponist aldrig. Hans storhed viste sig også i, at han var lydhør og taknemlig for enhver kritik, som kom fra andet sagkyndigt hold.

Som lærer og leder var Ring storartet. Han udstrålede tillid. At synge under hans taktstok var noget af en oplevelse, fordi han i så bredt et mål gav af både sin tekniske dygtighed og af sit rige sind. Et enkelt lille træk hos ham som korleder vil jeg altid huske. Han forestod sommeren 1937 på Ryslinge højskole indøvelsen af en mindekoncert for den dengang nyligt afdøde ven Th. Ågård. Der skulde ved denne lejlighed også medvirke et

kor af børn, som ved den første prøve naturligt stod noget trykkede ved hele situationen og så mange voksnes nærværelse. Så trådte Ring hen til dem, og med blot et blink i øjet og en enkelt spøgefuld vending tøede han børnene op og fik dem til at give sig hen. En lille hændelse, men af den slags man husker, fordi den satte manden i perspektiv som den fødte pædagog.

Ikke mindre var det festligt at møde Ring ved de kursus, som »Dansk Kirkesang« og »Danmarks Sanglærerforening« regelmæssigt lader afholde rundt om på vore højskoler. Ved sådanne lejligheder, undergivet den forløsende virkning af fuld forståelse fra fag- og meningsfæller, foldede han sig for alvor ud og lod viddet og lunet spille, både på lektionerne og i samværet udenfor dem. Han kunde da føre an i en overgiven kanon, eller han kunde i en sen aften sætte sig til flygelet og lade tangenterne »fortælle« en lystig historie. Altid var han et naturligt centrum i samværet; hans væsen og fremtræden, der lå enliver form for anmasselse og domineren fjern, virkede ved sindets varme og det ægte vid og lune, mod hvilket man altid fornam Alvoren som baggrund — thi han havde næppe noget lyst sind, snarere var det tungt end let. Der er således næppe nogen, der dybere har loddet og bedre tolket vemodets og tungsindets digtere, end han, således som det f. eks. kan måles på hans melodier til Blichers »Sig nærmer tiden« eller Karlfeldts »Längtan heter min arvedel«. En af hemmelighederne ved Oluf Ring var, at han ved siden af sin høje artistiske kunnen havde bevaret enfoldens nådegave; derfor var han som musiker altid i sund balance, og derfor taler hans rene fintbyggede melodier så stærkt og indtrængende. Mindre måske på grund af talent, men mere i kraft af et rigt sind er han som folkelig komponist utvivlsomt den mest alsidige af de fire store.

Ved hans død er det i mindetaler og -artikler gentagne gange kommet til udtryk, hvor folkelig en mand Oluf Ring var. Dermed er det mest centrale sagt. Han var et rigt og begavet menneske, en ædel tonekunstner, en særpræget, inspirerende og opofrende lærer for ungdommen og for sit folk — havde han taget sig opgaverne mere let, havde døden næppe hentet ham så tidligt — men det største, der kan siges med rette om ham, er dog, at han var folkelig som kun de færreste. Hos ham var det folkelige en del af ham selv, altså natur. Han har været en af de betydeligste og ærligste af Grundtvigs disciple i vor tid. Netop derfor skilte han ikke med sin danskhed, eller pukkede han på at være ægte grundtvigianer. Det var i kraft af sin folkelighed, at han kunde give vort folk så stor en rigdom, den, vi takker ham for, den, vi har i arv fra ham, nu da han efter en lang og flittig arbejdsdag hviler i sin grav på Vejstrup kirkegård, ikke langt fra Anders Nørgård.

Og med ham er så den sidste af de fire store gået bort, og en epoke i vort kulturliv er dermed i det væsentlige forbi. Dermed være ikke ment, at de ikke har efterfølgere, for det har de, og det også sådanne, som både har stor dygtighed og følelse af kald til fortsat skaben i samme ånd, men med al respekt herfor kan deres funktion kun blive udfyldende, ikke nyskabende, epokegørende. Thi det forholder sig utvivlsomt på dette område, således som en af vore dages fineste kendere af folkelig sangtradition, dr. phil. A. Arnholz, siger, at en virkelig fornyelse her vil være afhængig af en fornyelse i selve vort folkeliv.

Men det er heller ikke mere fornyelse, vi nu har mest brug for. Selv om skabelsens tid i det væsentlige er forbi, står der andre store opgaver tilbage at løse. Dels skal tiden, der kommer, foretage en udvælgelse, thi selv

om intet af det, de fire store eller deres dygtigste læringe har skabt, er dårligt, så er det ikke alt lige holdbart, hvorfor en del vil udgå ved den endelige sortering. Det, vi især behøver, er tid og ro til indleven i ord og toner i den nye folkesang. Det, som det nu gælder, er, at den gennem kirke, skolestue og forsamlingsal med al sin sundhed og friskhed får mulighed for at trænge helt ud i og helt til bunds i vort folkeliv. Der er så sandelig de fleste steder hårdt brug for udluftning og nyanskaffelser. Oluf Ring kom til som den sidste i firkløveret, og det blev ham, der med sin indsats mere end nogen af de tre andre har peget ud mod opgaven, som venter nutiden og den nærmeste fremtid: tilegnelsen, lærergerningen.

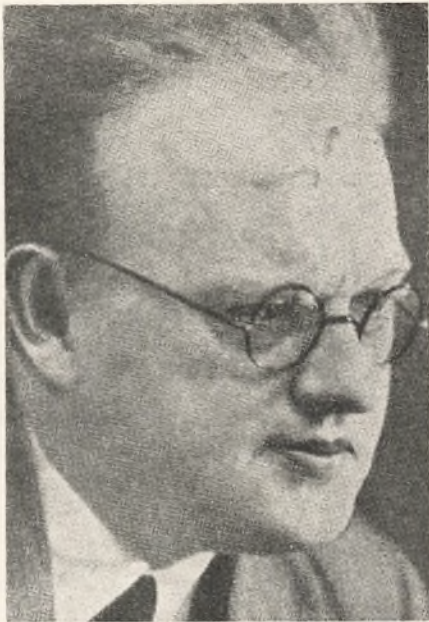
Nogle få linier, som blev formet ved Ågårds bortgang, passer lige så smukt og rigtigt på den noget yngre arbejdsfælle:

»Hans livsværk står: en takkesang,
der ægte toner dagen lang,
med sagndyb, sund og marvfuld klang.«

(Arvid Andersen).

I den danske højskole vil vi overfor Rings livsværk føle dyb taknemlighed, ærbødighed og forpligtelse til, at intet af det, han gav os, forfusktes.

S. Neermann Jensen.

Jørgen Bukdahl.

»Det gælder, om vi hjælpes til
at se med egne øjne
og ret forstå, hvad tiden vil,
men ikke tro dens løgne.«

I disse linier fra »De unges sang«, som Hostrup selv kalder den, er udtrykt noget, som altid burde være levende i unges sind, men det er ikke mærkeligt, at det navnlig vil gøre sig gældende i sådanne krisetider, som de to efterkrigstider, vort slægtled har oplevet. Alt, hvad de to verdenskrige har afsløret af ydre og indre ødelæggelse, må i de unge fintmærkende sind så mistillid til en kultur, der sætter sådanne frugter, og kalde på

trangen til at se med egne øjne og ikke bare tralle de gamle viser efter, kalde på længslen efter at få fast bund under fødderne, efter at klare sig sine egne og tidens opgaver og finde kraft til at løse dem.

Fordi Jørgen Bukdahl så afgørende gennemlevede dette, fordi disse verslinier udtrykker noget så væsentligt hos ham, fik han så stor betydning for os, der var purunge i 1920; han gav næring til de samme følelser og længsler hos os og hjalp os ind på veje, der for os nu synes netop at være udveje i denne efterkrigstids nød. Og i taknemlighed over, hvad vi dengang fik af stadig ny og rig livsoplevelse, benytter vi hans 50-årsdag til at gøre denne efterkrigstids unge opmærksom på, hvad der også for dem er at modtage af livsværdier gennem Jørgen Bukdahl.

Hjemmet og dets arv.

Jørgen Bukdahl er født d. 8. december 1896 i Sundby på Falster, hvor faderen, P. K. Pedersen — fra gården Bukdahl ved Holstebro — havde sin lærergerning og sammen med sin begavede hustru Else Marie Pedersen øvede en betydelig folkelig indsats i kampen for »at vinde indad, hvad udad var tabt«. Da faderen i 1913 tog sin afsked, flyttede familien til Askov, og vi, som fik den begunstigelse at lære hjemmet nærmere at kende, forstod efterhånden noget af den dobbelthed, at dette grundtvigske lærerhjem var en forudsætning for Bukdahls gerning, men at han dog var noget andet og større end blot dets arvtager, og at hans egen stigende forståelse af arv og gæld netop beroede på hans selvstændighed.

At hjemmet med sine ideer og synspunkter var en forudsætning for hans mål som forfatter og kritiker, det har han selv fremhævet i den smukke skildring af hjemmet, som han har givet i bogen »Mellemligstid«, I, en bog, som ikke blot er afgørende til forståelsen af Buk-

dahl selv, men også de skæbnesvangre år efter 1920. Her skal blot nævnes, hvad han selv fremhæver som det, der ikke blot prægede dette hjem, men var livsnerven i det folkelige gennembrud efter 1864.

»Den dybe grundtone i mit barndomshjem var den sønderjydske sag. Billeder på væggen vidnede derom, sange, der blev sunget, Grænsens sang lå bag ved, navne, der blev nævnet. Et barnesind fik på denne ofte indirekte måde et indtryk for livet af den åndelige baggrund for genforeningshåbet og igennem dette en forståelse af det nationale som livsvirkelighed, bekræftet gennem historie og poesi.« Men i det grundtvigske hjem kunde den sønderjydske sag ikke være et isoleret åndeligt spørgsmål, den måtte som en selvfølge forstås og opleves i inderlig forbindelse med det folkelige og det nordiske. Det folkelige, der — som Bukdahl siger det — betyder »på en national måde at tænke medmenneskeligt«, det var det lys, hvori man fra hjemmet så på højskoler og andre frie skoler, på frie menigheder og frit ungdomsarbejde, på folkestyre og andelsbevægelse, på børneforsorg og hjemliv. Jo, Grundtvigs billede havde hæderspladsen i stuen. — Men henne i bogskabet stod Christoffer Bruuns »Folkelige Grundtanker« ved siden af den nordiske litteraturs hovedværker, så vidt muligt på originalsproget. En nordisk horisont var levende, ikke med den gamle Skandinavismes politiske enhedsdrømme, men med håbet om, at åndelig vækkelse og selvstændiggørelse måtte skabe frie, uafhængige nordiske stater og folk, der netop så kunde mødes i et fællesmenneskeligt ansvar og mål.

Disse ideer lever endnu i Bukdahls livssyn og forfatterskab, og der er mange, der derfor — enten for det gode eller det onde — har ment, at man kunde kalde Bukdahl for grundtvigianer, og megen misforstået tilslutning og modstand er fulgt dermed. Man overser her det, der er den ganske sag: Hvordan forvaltede og om-

satte Bukdahl hjemmets arv? Det ejendommelige ved Bukdahl er netop hans uafhængige og selvstændige holdning. Grundtvigianerne har ondt ved at forstå hans kritiske og sammensatte kunstnerbegavelse, og det såkaldte officielle, førende åndsliv i hovedstaden opdager med skepsis eller harme, at der i hans kunst og kritik lever et livssyn, der ligeså fuldt gælder for jord- og betonarbejderen som for professoren. Hvoraf kommer alt dette?

Der er navnlig to faktorer, der tilsammen giver den væsentligste forklaring: på den ene side en arv fra hjemmet, på den anden visse personlige anlæg. Hjemmets præg var nok grundtvigsk, men når man f. eks. var »på tomandshånd« med fru Else Marie Pedersen og oplevede hendes fordomsfri holdning og ægte kærlighed til sand poesi, enten den så fremtrådte i folkelig eller i mere raffineret form som hos Drachmann, Carl Bagger eller H. C. Andersen, ja, så fornemmede man, at der i dette hjem spurgtes mere om ægtled og sandhed i åndslivet end om tratiditon, og at altså Bukdahl voksede op i en livsluft af trang til personlig sandhed, uafhængig af det vedtagne eller overleverede. Dertil kommer Bukdahls kunstneriske anlæg, og kunstens væsen det er jo netop evnen til at opleve stærkt og ægte og at iklæde oplevelserne i nye og selvstændige udtryksformer. Rustet på denne måde mødte Bukdahl som ung den tid, der skulde blive en hård belastningsprøve for alle unge, tiden efter 1914.

Et forfatterskab bliver til.

I enkeltheder kan man følge disse gærende ungdomsårs oplevelser i Bukdahls egen skildring i »Mellemligstid«, I, men det, som særlig interesserer her, det er resultatet, det forfatterskab, som fra 1921 kæmpede for at fremhjelpe et sundere og sandere livssyn i dansk

kulturliv. Efterkrigstidens rådløshed eller desperate trods tvang ungdommen til at søge et ståsted, og blandt dem, der ikke gav op, og som heller ikke faldt for tidens fristelser til ensidighed, var Bukdahl. Han kunde ikke få sig til at afvise sin samtids strømninger, men havde på den anden side for skarp åndelig dømmekraft og sandhedssøgen til at lade sig tilfredsstille af dem. Der var da ikke andet for, end at han måtte finde frem til et personligt standpunkt. Under disse års litteraturstudier og historisk filosofisk læsning udformes gradvis det helhedssyn, som fra først af bærer hele hans forfatterskab, og som vi idag trænger ikke mindre til end dengang. Sit første udtryk får dette i bogen »Den gamle Bys Drøm«, 1921, hvor han i skildringen af Anders Sørensen Vedel udformer, hvad han har fornemmet som sit eget og tidens afgørende problem: spændingen mellem det nationale og det religiøse, det nationale som ståsted og grobund og det religiøse som livskraften, der oprejser og fornyer.

At fastholde det nationale og det religiøse i frugtbar spænding i et helhedssyn, det var noget han kendte hjemmefra, men nu gjaldt det om at finde en måde at forkynde det på, disse ideer fra det 19. årh., så at de kunde forstås og tilegnes i det 20. årh. Denne kritiske opgave at finde, hvad den ny tid kræver og vil, og smelte det sammen med det bestående i de foregående tider, den løste Bukdahl så afgørende, at det nu almindelig anerkendes fra alle sider, at han så klarere end andre, hvad der var fremtidens vej. Mens nogle begejstret hylkede det nationale og andre det religiøse, mens endnu flere udvandede begge, fastholdt Bukdahl dem i sit helhedssyn og fandt i det nordiske spørgsmål midlet til at give sin forkyndelse en på een gang aktuel og almen form. Ud fra mange års ophold og kendskab til et Norge, der netop var i færd med at forme sin fremtid gennem

en national og religiøs fornyelse, udformede Bukdahl sin store plan om et kritisk værk om Nordens lande overfor nutidens kulturkrise: om hvert land skulde skrives to bøger, hvoraf den ene skulde klarlægge den nationale linie i folkets kultur, og den anden den religiøse linie, og så skulde det understreges, at begge bøger måtte tages under eet, om et helhedssyn skulde komme frem.

Af disse bøger er hidtil udkommet fire, to om Norge og to om Danmark — foruden en del mindre værker som forarbejder dertil.

Det nationale og religiøse problem.

»Norsk national kunst«, 1924, giver en hårdt tiltrængt skildring af nyere norsk litteratur, men er først og fremmest et indlæg for det nationales ret. Bukdahl udtrykker håbet om, at man efter krigens dyrekøbte erfaringer skal respektere det nationales eksistens og ret; ellers risikerer man, at de nationale kræfter og lidenskaber misbruges til andre formål i stedet for at blive vækstbetingelser for medmenneskeligt sindelag. Så skarpt forudså Bukdahl i 1924, hvad der kunde ske, men Nazismens frembrud og sejr viste, i hvor ringe grad man i ansvarlige kredse Europa over forstod dette.

I bogen »Det skjulte Norge« viser Bukdahl dernæst, hvordan det nationale Norge bliver grobund for et kristent Norge, idet han navnlig skildrer Sigrid Undsets digtning som en kamp frem mod dette mål.

De tilsvarende bøger om Danmark — »Dansk national Kunst«, 1929, og »Det moderne Danmark«, 1931, — er nok anlagt på samme måde og forkynder det samme helhedssyn, men der er et videre sigte overfor det, der kæmpes imod. Den mangel på forståelse for både det nationale og det religiøse og navnlig deres fællesskab, som Bukdahl allerede tidligere havde anklaget efterkrigstiden, også i Danmark, for, tager han her op til nærmere undersøgelse.

Han viser, at den strømning i europæisk kultur, som navnlig gjorde sig gældende fra ca. 1900 til 1914, og som man plejer at kalde Naturalismen, i lige grad er en fjende af det nationale og det religiøse. Naturalismen betragter mennesket som en skabning af samme art som dyrene, hvorfor al snak om nationale og religiøse følelser må bekæmpes, for at naturdrifternes frie udfoldelse kan finde sted. Denne udfoldelse bringer imidlertid ikke glæde og fred, men lede ved og foragt for alt menneskeligt, og her er vi ved den mentalitet, der er diktaturets moderskød.

1930'ernes kamp mod Nazismen.

Den anden fase i Bukdahls forfatterskab og folkelige gerning er da den kamp, som han i 1930'erne både i bøgerne og ikke mindst i forsamlingshusforedrag og i avisartikler fører imod Naturalismen og den Nazisme, som er dens hæsligste frugt, en kamp, som Bukdahl fører ud fra sit helhedssyn, der som sagt er en dobbelthed af et nationalt-folkeligt og et europæisk-religiøst eller rettere verdens-kristent syn.

Bukdahl fører denne kamp i bøger som »Det europæiske Menneske, Tegnør og Nutiden« (1933) — (europæisk ånd i Sverrig mod Nazismens uånd), »Det skjulte Forår« (europæisk ånd i Norge) og »Lyseklosteret« (kristen ånd og vi); men han føler godt, at det ikke er nok at udforme programmer, og han føler også, at han selv — som alle andre — har sine fejl og mangler, og derfor kommer der i disse bøger — og ikke mindst i digte som »Karyatide« og »Lyseklostersangen« og forskellige prosa-digtninge en tone af forkyndelse af anden art, en tilskyndelse til personlig sandhedssøgen og livsvirkelighed, til at give sig ånden i vold for at få øjeblikket og evigheden, den enkelte og fællesskabet til at smelte sammen i eet.

Kampen mod kulturkrisen.

Den mest direkte kamp førte Bukdahl i sine foredrag og avisartikler, de mange år fra 1934 til 1940, hvor han afbrød sit arbejde med det store hovedværk for at blive hjemme og være med til at myndiggøre folket. Og vi er nu så heldige, at Bukdahl har udgivet et udvalg af sine artikler og taler fra hele perioden 1920—40, den såkaldte »Mellemkrigstid« I—IV, hvor hans egne kommentarer og indledninger gør disse bøger til en samlet oversigt og vurdering af hele mellemkrigstiden og vor situation i den; disse bind er vel nok de lettest tilgængelige af alle Bukdahls bøger og samtidig dem, der fortæller mest om ham selv, derfor kan det anbefales den, der ønsker nærmere at læse Bukdahl, at gå i gang med dem. Det skal nok vise sig, at disse 4 bind + det 5. om tiden 1940—45 vil blive et hovedværk ved siden af de nordiske bind, et hovedværk, bl. a. fordi de har samtidighedens vidneværdi og eftertankens overblik. Mens de første par bind især belyser baggrunden, hensigten og virkningen af de 4 nordiske bind, kommer vi i »Mellemkrigstid« III—IV ind i en ny fase af Bukdahls forkyndelse: han udvider sit angreb og uddyber sit budskab.

Bind III viser, at en nazistisk mentalitet var udbredt Europa over i 1930'erne, og antyder, at vi skal vogte os for dens rester hos os selv, og bind IV — vel nok det betydeligste i hele rækken — udreder, hvordan naturalisme, Nazisme, seksualisme o. s. v. er forskellige udslag af en dybtgående verdenskrise, som særlig indtrådte, da man — under falsk påberåbelse af videnskabens autoritet i denne sag — gjorde religion og moral udelukkende bestemt af fornuften; herved mistede mennesket ethvert fast holdepunkt udenfor sig selv og blev et værgeløst bytte for naturdrifterne såvel som naturkræfterne. Bukdahl er ikke — som nogle tror — ude efter at bekæmpe videnskaben, nej, han vil netop rense den for de misbrug

at tro, at den kan bruges som grundlag for religion og moral. Det er også ud fra samme synspunkt, at han kæmper for virkeliggørelsen af Grundtvigs gamle tanke om en fællesnordisk højskole for en ny og sundere videnskab.

Overfor hele denne kulturkrise uddyber Bukdahl sit folkelige budskab, sit helhedssyn: Grundlaget for det hele er dette, at det er et menneskes som et folks bestemmelse at være et åndsvæsen, og »ånd«, dette ofte brugte, men vanskelig forklarlige udtryk, det vil for Bukdahl blot sige: den livskraft, der giver mennesket såvel som folket helhed og holdning, leder det frem mod et mål, som er uafhængigt af menneskenaturens egne drifter og kræfter. Dette må det enkelte menneske og folk vækkes til erkendelse af, og derfor er grundbetingelsen for et menneskeværdigt liv, at friheds- og personlighedsprincippet ubetinget respekteres og følges. »Men det er ikke nok at sige »jeg«. Personlighedsprincippet udtømmer ikke sjælens behov. Hvad du duer til som personlighed, prøves i, om du også evner at sige »vi.« Det nærmeste »vi« er det nationale fællesskab, bygget ikke på blod og jord, men næret af fædrelandets historie, poesi og sprog og altså bygget på et sindelag, en åndelig oplevelse. Men dette nationale fællesskabs moralske berettigelse ligger i, at det giver sans for andres ret, giver trang til medmenneskelighed, bliver grobund for det, der rækker ud over alle grænser, for det universale, det, som kun kristenlivet kan virkeliggøre: »Jeg er vintræet, I er grenene.«

Igennem alle de 25 år, Bukdahl hidtil har virket og kæmpet, møder vi dette helhedssyn, men altid levende og sat i forhold til tidens svagheder. En kendt Schweitzer har sagt: »Jeg holder altid med de tabende,« og sådan har Bukdahl altid understreget det led i helheden, som tiden forsømte, overså eller bekæmpede; derfor kæm-

pede han i 20'erne især for det nationale, dermed også for forsvarssag, og for det nordiske, i 30'erne især for det internationale, det folkelige og det kristelige, og i 40'erne især for fastholdelsen af begge dele i et helhedssyn.

Nu står vi i en ny efterkrigstids uro og angst, og ligesom sidst har vi Bukdahl iblandt os med en levende forkyndelse af et helhedssyn på tingene, som stadig er aktuelt, sådan som hans sidste bog: »Danmark og Norge under Krig og Besættelse« viser det. Det er, som lyder det ud fra den: i det store brobygningsarbejde, som al kultur er, udgør personlighedsprincippet fundamentet, og bropillerne er det nationale fællesskab, men glem ikke, at brobanen, det, der rækker ud til andre, det, der bæres af pillerne og forbinder dem, det, der er fælles for os alle, det, der er selve livets fornyelses-kraft, det kristne fællesskab, — det er dette, der er hele målet for brobygningsarbejdet, uden det må I aldrig standse eller give op. —

Og dog er endnu ikke det vigtigste sagt om Bukdahls betydning for os. Det væsentligste er nemlig hverken hans meninger eller person i fortrin og fejl. Størst er han, når han stiger af stridshingsten, lægger sværdet og profetminerne, erindrer, at han er et skrøbeligt menneske, holder op med at bære for at lade sig bære af det, der er livets mål, lever, — som hans moder før ham — ud af respekt for ånd og kærlighed til al sand poesi. Kun den, der har nemmet, at alt dette ligger gemt i alle hans artikler og bøger, forstår, at den dybeste og reneste tone i hans livs-melodi er denne:

»Selv bygger ånden kirke bedst,
trænger så lidt til drot som præst,
ordet kun helliger huset.«

Valdemar Nielsen.

Er det andet og mere end Ungdomsbegejstring . . .

Nogle Aar forinden den første Verdenskrig gæstede Svejtseren Wartenweiler Danmark. Han blev ved en Tilfældighed gjort opmærksom paa den danske Højskolebevægelse og kom, skeptisk indstillet, ud til Frederiksborg Højskole for at se, hvad det egentlig drejede sig om. Opholdet dér overbeviste ham imidlertid om, at hans Skepsis var ubegrundet: den danske Folkehøjskole betog ham dybt, og han syntes, han havde fundet det, han gennem Aar havde søgt. Alligevel blev der i hans Sind siddende en Tvivl; han udtrykker det saaledes: »Er det altsammen andet og mere end Ungdomsbegejstring, ungdommelig Romantik? Hvorledes bliver Eftervirkningerne i de ældres Liv?« Senere fik han Lejlighed til at undersøge Forholdene omkring i Landet og fandt da, at de tidligere Højskoleelever var Mennesker »med fuld Forstaaelse for Tidens brændende Spørgsmaal, med Iver for Indretning af en ny og retfærdig Samfundsordning, fulde af Trang til Fordybelse i det indre Liv og fremfor alt: »lysvaagne for alt skønt og stort herfæden«.« Naturligvis var der ogsaa noget mindre værdifuldt at finde, men alt i alt blev han overbevist om, at Højskoleelevernes senere Liv holdt, hvad Højskoletiden lovede.

Nu er der gaaet over tredive Aar, siden Wartenweiler kom til den Erkendelse, og vel er det ikke nogen lang Tid i en aandelig Bevægelses Liv, men hvad har det

ikke været for Aar! To Krige har i den Tid omkalfatret Verden og ført den europæiske Kultur til Afgrundens Rand. Noget saadant kan ikke ske, uden at Højskolen maa berøres dybt deraf, og der kan derfor meget vel være Grund til nu igen at stille det Spørgsmaal, som Wartenweiler rejste: Hvordan bliver Højskolens Eftervirkninger? Der er iøvrigt mange, der spørger saadan, nogle ud fra Uvilje (undertiden: ubevidst Uvilje), andre ud fra manglende Forstaaelse, men der er ogsaa Mennesker, der gerne vil tro paa Højskolen, som spørger derom, og det er disse sidste, der har Interesse. Deres vigtigste Indvending gaar ud paa, at man ikke mærker de tidligere Højskoleelever i det politiske og det sociale Liv, i Hjemmene og i Sognene. Det er denne Indvending, jeg i det følgende i nogen Grad vil gaa ud fra.

Kan Højskolen overhovedet have Eftervirkninger i det politiske Liv? Gamle Højskoleelever findes som bekendt i alle Partier, og det kunde maaske betyde, at det, den ene arbejder for i et Parti, modarbejder den anden i et andet, og at Virkningerne saaledes kommer til at opheve hinanden. Det er imidlertid en forkert Opstilling af Problemet. Højskolens Eftervirkninger skal først og fremmest vise sig i Viljen til i enhver Sag at arbejde sig frem mod det, der er Sandheden om denne Sag. Den italienske Digter, Silone, lader i sin udmærkede Bog »Brød og Vin« Hovedpersonen Spina, der lever »under Jorden« i Fascismens Italien, komme til den Erkendelse, at det vigtigste af alt er at finde Sandheden og sige den. End ikke i illegal Propaganda vil han tillade noget som helst andet. »Skriv Sandheden,« siger han. Hvor meget mere bør det da ikke gælde i vort frie Land. Men det er neppe altid Tilfældet. Mange Hensyn vil ofte indvirke paa den, der skriver, og det er derfor nødvendigt, at de, der læser Bladene, sørger for at faa Spørgsmaalene belyst fra flere Sider for derved at komme Sandheden saa nær som mu-

ligt. Det kan man kun ved at læse flere Blade. Har man ikke Raad til at holde mere end ét, maa man bytte med andre, og kniber det med Tid, maa man vænne sig til at springe det ligegyldige Stof over. Man kan endvidere bruge Bibliotekerne mere, end man gør, og supplere Avislæsningen med Tidsskrifter og Bøger. Endelig er det værdifuldt at tale med andre om et Emne og helst med Modstandere, ikke ud fra det bekendte: »Sig din Mening — vi beholder vor egen alligevel,« men i ærlig Prøven de forskellige Synspunkter imod hinanden. Grosen har i Aarsskriftet 1939 skrevet om Kvækerne, der Aaret før havde gæstet Vallekilde, at de havde en stor Evne til at lytte til hinanden. »Man kunde næsten fysisk mærke, hvor de lyttede efter, hvad et Medmenneske sagde og vilde.« Det er denne Evne og Vilje, man kunde ønske, der var mere af her i Landet, ogsaa paa det politiske Omraade. Det betyder sidst af alt, at man skal kalde alt lige godt, eller at det ikke er nødvendigt at kæmpe for det, man anser for Ret, men det betyder, at man ikke paa Forhaand gaar ud fra som givet, at ens Parti, ens Klasse har Ret, eller at man selv har det. Man maa først og fremmest søge Sandheden: *Sagen, som den er*. Fører det undertiden til, at man indser, at ens Parti, ens Klasse, ens Venner ser fejl, da maa man bære Omkostningerne og gaa imod Partiet, Klassen, Venerne. Det er saa meget mere paakrævet, som det viser sig, at i vor Tid er mange Spørgsmaal i Virkeligheden ikke Partispørgsmaal — men de gøres til det. Jeg ved ikke, om tidligere Højskoleelever har denne »Sandheden fremfor alt«-Indstilling. Hænder det ikke, at man ser dem ganske kritikløst trave af Sted med de Meninger, deres Partiblاد hver Dag forsyner dem med, og deres Klassefæller bestyrker dem i?

Jeg hørte Nytaarsdags Aften i Aar et Hørespil. Det handlede om en ung Frihedskæmper, der var blevet skuffet af Danmark, som det blev efter Befrielsen. Han havde

tænkt sig, at den fælles Vilje, der bragte Danmark igennem Krigstiden, vilde følge med ind i Fredens Liv. Han havde med andre Ord set et Fremtidssyn: et nyt Danmark. Og det var det, han havde kæmpet for. Jeg haaber, at gamle Højskoleelever gennem de onde Aar og gennem Befrielsen har set et tilsvarende Syn. Den Indlevelse i Historien og den Samhørighed med Folket, de forhaabentlig paa Højskolen har faaet, skulde give dem særlige Betingelser derfor. Men har de set det, vil det føre til, at de i Tiden, der er og kommer, maa arbejde hen imod Synets Virkeliggørelse. Det vil f. Eks. sige, at de maa staa med en vaagen Vilje til at rette Samfundets Brist til Gavn for danske Medmennesker, ogsaa paa de Omraader, hvor disse Brist ikke rammer deres Klasses og dermed deres personlige Interesser. Kun derved skaabes »det ny Danmark«. Svinger de gamle Højskoleelever der? Enhver maa svare ud fra sin Erfaringskreds.

Der har i de senere Aar ofte været sagt, at Højskolen ikke evner at skabe Sans for sociale Spørgsmaal hos sine Elever. Man udtrykker det omtrent saadan: »... og saa sidder de der rundt om paa Højskolerne og synger om, at de vil »ej fra Kampen træde, før selv den mindste af de smaa faar Del i Livets Glæde,« men de rører ikke senere en Finger for at virkeliggøre det.« — Nu kan man selvfølgelig rent privat over for Mennesker, man møder, og som har det svært, forsøge at realisere det, man sang om, da man var ung. Det har gamle Højskoleelever utvivlsomt ofte gjort, og det skal ikke gøres til noget ringe. Tværtimod, det vil altid være det første og det væsentligste. Men lægges der ikke særlige Byrder paa et Menneske i dets private Liv, da skal der være et »Videre ud«. Etsteds i Landet var der en Familie, hvor Manden tit var syg, og Indtægterne følgelig smaa, og hvor Konen var fuldstændig uduelig, saa Børnene ikke alene fik en elendig Kost, men voksede op uden den

elementæreste hygiejniske Opdragelse. Forældrene var imidlertid ikke onde mod Børnene. En Aften sad nogle Mænd og talte om, hvad der kunde gøres, for gribes ind maatte der; Børnene kunde ikke vedvarende vokse op i et saadant Hjem. De diskuterede det længe, men kun under een Synsvinkel: Hvad er billigst for Kommunen? Man kunde have ventet, man vilde have talt om andre Udveje: at Hjemmet blev hjulpet økonomisk paa Fode, saa Manden fik Raad til at lægge Arbejdet paa Hylden, til han blev rask, og at man stilfærdigt og taktfuldt tog sig lidt af Konen med »Raad og Daad«, saa man i alt Fald gjorde et Forsøg paa at undgaa at skille Børnene fra Forældrene — kort sagt, at man først fremdrog de menneskelige Synspunkter og kun i anden Række de økonomiske. Det er i saadanne Tilfælde, varieret i det uendelige, man gerne vilde se gamle Højskoleelever vise Forstaaelse og Redebonhed — og maaske de ogsaa gør det. Man kunde endelig i den Forbindelse nævne, at det er galt at skubbe Hvervene i det sociale Arbejde fra sig. Megen saakaldt Beskedenhed er bare forklædt Passivitet — det er nemmest at være fri!

En kendt Børnesagsarbejder sagde engang, at det var kedeligt, man i Kredse, der havde Tilknytning til Højskolen, i saa ringe Grad havde Interesse for Børnesagen og lignende socialt Arbejde, mens en anden Retning herhjemme trak et meget større Læs baade med at yde Pengebidrag, organisere Foretagender og faa Mennesker til at gaa ind i Arbejdet. Han beklagede, det var saadan fra vor Side, »for,« som han sagde, »netop den Indstilling af Menneskelighed og Forstaaelse, som man maa formode, Folk, der staar Højskolen nær, vilde møde med, vil ofte være det, der tiltrænges over for de, ikke sjældent afsporede, Mennesker, der her er Tale om, i Stedet for et mere dømmende, mørkt-religiøst Livssyn.« Jeg tror, han har Ret. Sansen for de sociale Opgaver,

der ligger og venter i Storbyen og andetsteds — ja, maaske — Europas Kaos i Erindring — endogsaa i Udlandet — har ikke været vor stærke Side, omend der har været og er glædelige Undtagelser. Maaske er Strømpilen ved at vende. Gamle Elever, tilknyttet en stor Højskole i Jylland, er f. Eks. saa smaat begyndt med Settlementsarbejde i København. Jeg ser det som noget af det rigtige, og jeg vilde finde det naturligt, om de Elevkredse, der staar bag ved store, gamle Højskoler, samlede sig om fælles Opgaver, indenlandske eller udenlandske. Der er nok at tage fat paa. Jeg tror, vi har uendelig meget at lære af Kvækerne, der i Forhold til deres lille Antal har løst forbavsende store Opgaver, og vi kunde vistnok, lidt mere end vi før har gjort, sige som de: »Læg paa os Byrden af Verdens Lidelser og driv os frem med den første Kirkes glødende Iver.«

Som tidligere nævnt hævdes der, at man i vor Tid i alt for ringe Grad mærker de gamle Højskoleelever i Hjemmene og Sognene. Før i Tiden, siger man, var Hjemmene i langt højere Grad præget af Højskolens Aand, og ude i Sognene rejstes Forsamlingshusene, hvor Folk samledes med Glæde om Tale og Sang. Nu, mener man, er det anderledes. Højskoleelevernes Hjem er som de fleste andres: Kortspil, Kaffegilder og Frokoster har afløst Sang, Fortælling og Højtlesning. Forsamlingshusene er blevet Selskabslokaler, og Foredragsforeningerne er døende. — Lad være, at det ikke passer paa mange Hjem, bygget af Højskolens Folk, og at Billedet fra Sognene er alt for mørkt, der er dog den Sandhed i det, at mange af vore Folks Holdning er mærkelig udflydende. Det er, som man mest af alt er bange for, at man ikke skal være som alle andre. Det er galt. Højskolebevægelsen er ikke en verdensflyende, klosterlig Bevægelse og skal heller ikke være det, men derfor skal man ikke lade 5 og 7 være lige. Fordi f. Eks. den Opfat-

telse mere og mere breder sig, at al Børneopdragelse og -undervisning er Skolens Sag og Hjemmet uvedkommende, behøver vore Folk jo ikke absolut at følge den samme Linie. Thomas Bredsdorff sagde engang, at dersom danske Forældre vidste, hvilken Glæde det er at fortælle Danmarks- og Bibelhistorie for Børnene den allerførste Gang, da vilde de ikke aflevere det til andre. Det gør de imidlertid gladelig og sikkert tit uden at filosofere over, hvem de giver det i Hænderne paa. Hvis de saa endda overgav det til en Lærer, for hvem det er levende og brændende, og der paa anden Maade blev talt og sunget i Hjemmene, men meget tyder paa, at det ofte i forbavsende ringe Grad er Tilfældet. — Vi har mange Gange sunget: »Kun Spiren frisk og grøn i tidlig Vaar, og Blomsterfloret i den varme Sommer, da Modenhed i Møde Planten gaar og fryder med sin Frugt, naar Høsten kommer«, og dette Billede af Spiren — Blomsten — Frugten har vi overført paa Menneskelivet, som vi netop i Højskolens Kredse har set under *Vækstens Lov*. Deraf følger, at intet i et Menneskes Udvikling maa presses frem paa for tidlige Tidspunkter. Jeg mener, det er noget centralt i vort Syn paa Livet, og at vi aldrig maa forlade det. Men dermed er ikke sagt, at man skal lade alt skøtte sig selv. En Plante vokser nu engang ikke bare paa Grund af de iboende Muligheder; den skal have baade Jord og Sol og Regn. De grønne Spirer kan sygne hen af Mangel paa Næring, saa der aldrig bliver et Blomsterflor og endnu mindre nogen Frugt, naar Høsten kommer. Det, at man ikke maa forcere noget frem, maa ikke blive Camouflage for, at Forældre ikke har Tid og Lyst til at leve sammen med deres Børn om det bedste, vort Folk ejer. Hver eneste Højskoleelevs Hjem bærer sit Medansvar for, om dansk Historie og dansk Digtning, derunder Sange og — om man vil — Salmer, lever videre i Folket.

Ogsaa paa andre Maader staar tidligere Højskole-elever i deres Hjem med et Ansvar, som de ikke altid synes at være sig helt bevidst. Nutiden er i særlig Grad en Skoletid. Mange Forældre ønsker deres Børn paa en Skole ud over den almindelige Børneskole, men om det bliver Realskole, Fagskole, Efterskole eller Højskole afhænger tit af rene Tilfældigheder. En saadan Indstilling er forstaaelig — undtagen hos Mennesker, der selv i deres Ungdom har kendt Højskolen. Bryder *de* sig ikke om, at deres Børn, naar de bliver voksne, skal faa Lyst til at tage paa Højskole, da har der været noget galt med deres eget Højskoleophold, enten Skylden saa har været Skolens eller deres egen. Det er nu engang saadan, at det, der betyder meget for en selv, vil man ogsaa gerne bringe andre i Forbindelse med. — Det er heller ikke uvigtigt, at de, der har unge i Tjeneste, og som kan mærke, de unge er glade for Pladsen, (er de ikke det, maa man hellere tie stille!) at de fortæller lidt om deres egen Højskoletid — ogsaa om alt det glade, der var der. Det kunde jo ske, at disse unge opdagede, at Højskolen ikke er »noget med en Sekt«, men et attraaværdigt Sted. Man maa aldrig paa Forhaand tænke: »Det kan ikke nytte« — selv om man skuffes et Utal af Gange.

Med Hensyn til, at Forsamlingshusene og Foredragsforeningerne ikke alle Steder betyder det i Soggenes Liv, som de engang gjorde, da bør man være særdeles agtpaagivende desangaaende. Taber man selv Lysten til at deltage, kan det være et Tegn paa, man er ved at gaa i Staa. Det kan naturligvis ogsaa komme af, at der bydes paa for daarlige Foredrag. Saa maa man lægge sig i Selen for at faa nogle bedre. Vi maa ogsaa have den Misforstaaelse udryddet, at Forsamlingshuset og Foredragsforeningen skal kunne »betale sig«. Man forlanger dog ikke, at Kirken »betaler sig«, nej, den betaler man til. Ligesaa med det her nævnte. — Endelig vil jeg gøre

opmærksom paa et Forhold, der har nogen Betydning, nemlig, at Sognene mange Steder nu om Stunder er delt op i Foreninger, hvis Medlemmer ikke kommer til hinandens Møder. Det var godt, om det kunde blive anderledes, og om Højskoleeleverne kunde finde nye Veje, saa de af Sognets Folk, der ikke er psykisk døde, lige meget hvad Samfundslag de kom fra, kunde samles om Tale og Sang paa fællesmenneskeligt Grundlag.

Men hvis nu en tidligere Højskoleelev kommer paa Egne, som slet ikke interesserer sig for det, han holder af, skal han da tro, at hans Højskoleophold har været spildt? Nej! Der forlanges vel i et saadant Tilfælde kun ét af ham: at han er trofast mod det, der blev Sandhed og Virkelighed for ham, at han holder det levende i Inderlighed og omsætter det i Medmenneskelighed, uanset hvor langt det udadtil rækker, og hvordan det modtages.

Naar jeg her har forsøgt at rejse Spørgsmaalet om Højskolens Eftervirkninger, er det naturligvis ikke, fordi jeg har ment med dette Par Rids at kunne give et bare tilnærmelsesvist fyldestgørende Svar. Nej, Grunden er en anden. — — Vel er Krigen endt, og Friheden kommet, men Stormen gaar stadig over Verden, og »Menneskene er brudt op fra deres aandelige Bopladser for at søge sig ny«. I en saadan Tid er der Brug for det, Højskolen gennem sine Elever kan give. Maatte enhver forstaa sit Ansvar!

»Stævnet er sat, hvor vi alle skal mødes,
eller vor Friheds Velsignelse ødes.«

Ragnhild Bonde.

I Lodsnorens Tegn.

»**O**ra et labora« hedder et gammelt Ord. Det er Latin og stammer fra Munkene. Men det er ikke nogen Trylleformular; paa Dansk lyder det ganske jævnt »Bed og arbejd«. Der er ingen overflødige Ord i denne korte Formaning; men giver vi os Stunder til at standse ved den, maa vi undres over den mærkelige dybe Kraft, der er i denne enkle Sammenkædning af netop disse to Ord. Den fører os lige ind til Kernen i det, der kan give Menneskelivet dets rigeste og sandeste Udfoldelse. De to Ting, Arbejde og Livsfordybelse, maa nødvendigvis følges ad, ellers kommer vort Menneskeliv paa en eller anden Maade til at halte.

Det maa her i Livet være saadan, at der — baade af andre, men forhaabentlig ogsaa af vor egen Samvittighed — bliver spurgt om Arbejdsomhed og Pligttroskab overfor den Gerning, vi er sat til. Disse Egenskaber vil altid fortælle noget om Menneskers Kvalitet. Men vi kan laase vort Sind i den Grad ind i Hverdagens Pligter, at vi til sidst simpelthen ikke evner at lægge dem fra os bare for et Øjeblik. Der er som bekendt Husmødre, der ikke kan tale om andet end deres huslige Problemer: Henkogning, Priser paa Fødevarer, deres unge Piger o. s. v. Og naar de en enkelt Gang lader sig lokke med i Biografen eller Teatret, kommer de midt i det hele i Tanker om, at de har glemt at sige Bageren Besked, og Lyset naar daarlig nok at blive tændt igen, før Drøftelsen af denne Katastrofe er i fuld Gang.

Denne Fare for at drukne saadan i sit Arbejde af bare Pligtopfyldenhed og Interesse for det — og maaske ogsaa af Ærgerrighed efter helst at gøre det bedre end andre — at man ikke sanser den øvrige Tilværelse, den lurder ikke bare paa Husmødrene; den maa vi alle hver især være paa Vagt overfor, hvis vi ikke ligesaa stille skal glide saa langt ind i vor egen lille afgrænsede Del af Tilværelsen, at den lukker sig helt sammen over os.

Men det kan ogsaa være bitter Nød, der spærrer Mennesker inde i det daglige Slid, fordi Kampen for det daglige Brød er saa haard, at der ikke levnes Tid og Kræfter til andet — eller ligefrem *Mod*; for der skal Mod til bare en kort Stund at slippe Bekymringerne af sit Sind og det Slid, der er en nødvendig og bitter Kamp, naar Sult og Nød hele Tiden staar parat til at knuse det Liv, man hænger saa stærkt ved. Saadanne Mennesker har deres Medmenneskers Hjælp behov, men dér er det ofte, at vi svigter hinanden, fordi vi er for optaget af vort eget til at ænse, at der i den samme Verden, som vi lever i, er Mennesker, der saa at sige er afskaaret fra at leve et menneskeværdigt Liv — ikke mindst fordi de er blevet afstumpede af Kampen for Tilværelsen. Eller vi ænser det maaske nok og siger til hianden, at det er skrækkeligt, men vi lader det ikke trænge til Bunds i vor Bevidsthed, saa det kommer til at præge vor Holdning overfor det Liv, vi har faaet at leve.

Og da trænger vi selv til Hjælp mod den Afstumpning, der truer os, hvis vi ikke lærer at se og føle ud over vor egen private Verden. Vi trænger til Hjælp til at forbinde vort Arbejde med Livsfordybelse. »*Bed* og *arbejd*«, hedder det. Søg en større Virkelighed. Der er ogsaa andre Former for Livsfordybelse end rent bogstaveligt at bede, men alle kræver de Sindets Stilhed og Samlethed, — kræver, at vi lader os løfte op over Hverdagen, ikke for at komme uden om den, men for at

kunne møde den i et nyt Lys. Maaske kan det være noget uventet, noget, der møder os udefra, der bringer os til at standse for en Stund og lytte, saa vi fatter, at det at være Menneske er andet og mere end Hverdagens vanebundne Tilværelse. Ofte staar det til os selv, om vi faar Lov at bevare og uddybe et saadant Øjeblikks Oplevelse. Da gælder det, om vi kan sætte vor Vilje ind paa at tage os Stunder, hvor vi bryder ud af Hverdagen og bliver stille med os selv. Det gælder om, at mange af de Ting, vi kalder Adspredelse, ogsaa giver Plads for Fordybelse. Adspredelser dækker som Regel over det samme som Fornøjelser; vi samles i muntert Lag, i Biograf og Teater, eller vi sætter os hyggeligt til Rette med en Bog eller et Ugeblad for at sprede de Tanker ad, der er bundet til de daglige Pligter. Vi »skaar os løs«, og det er — selvfølgelig inden for visse Grænser — fuldt berettiget. Det er Tegn paa sjælelig Sundhed, naar vi kan synge: »Kom glade Overgivenhed — og Fryd for ingenting«; det er forfriskende, vi kan bare ikke faa Næring nok til det Liv, vi skal leve, ved Forfriskninger alene. Der skal noget mere til, noget, hvor vi ikke blot spreder Hverdagstankerne, men ogsaa samler vort Sind for at modtage Budskab om, hvad det *ogsaa* er at være Menneske.

Kunsten, hvadenten den møder os i Digtning, Musik eller andet, kan give os saadanne Budskaber, for al levende og ægte Kunst er blevet til i Stunder, hvor et Menneskes Sind blev samlet i Lytten til det dybeste i Tilværelsen. Og Gang paa Gang peger Kunstnerne paa de Veje, der er ind til denne Samlethed:

Bered dig altfor travle Sind
og luk de stille Stjerner ind,
thi alt skal blive den forladt,
der søger til den dybe Nat

og slipper Døgnet af sin Haand
 og løser alle usle Baand
 og standser Rastløshedens Fjed
 og er kun Fuglefløjt og Fred.

— Saadan siger den danske Digter Aage Berntsen det.

Et Højskoleophold skulde ogsaa gerne vise Veje til Fordybelse. Det er ganske vist sammensat af saa mange Ting, at man — især i Begyndelsen — kan føle sig temmelig ør i Hovedet og synes, at det er umuligt overhovedet at huske — endsige nogensinde at faa Tid og Lejlighed til at fordybe sig i — bare en beskedent Del af den Masse Stof, der næsten uafbrudt vælter ind over en. Men eet Skridt har man paa Forhaand taget paa Vejen, nemlig at vende den sædvanlige Hverdag Ryggen for en Tid. Og saa farer man af Sted som med et Exprestog, der i fuld Fart suser gennem et Landskab, — en Masse glider forbi, uden at man rigtig fik set, hvordan det egentlig saa ud, og nogle Gange sker det, at man nikker i Søvn overvældet af de stadig nye Indtryk og døsigt af Hjulenes uafbrudte og somme Tider ensformige Rullen, men mange oplevede ogsaa, at der nu og da pludselig var noget, der fangede Blikket paa en saadan Maade, at det prægede sig dybt ned i Sindet, og som kastede sit Lys over meget af det andet, vi oplevede paa Rejsen.

Og nu er vi maaske tilbage igen i det daglige Arbejde, flere af os med en Slags Hjemve efter Egebjerg med de vilde Roser og Aftenturene til Tinghøj med Solnedgangene over Nexeløbugten og den skraa Linie af Vejrhøjpartiet — ja, for Vintereleverne har Landskabet andre, men ikke mindre smukke Farver. Og kom man til at føle sig knyttet til disse Farver og Linier, saa er det jo ikke bare, fordi de er smukke, men ogsaa fordi de tegnede sig i Sindet i en Stund, da man havde vendt sig fra Hverdagen for at opleve noget mere. Mindet om dem

kan blive til Stemninger, som vi nyder at dvæle ved, men som med Aarene kan miste deres Kraft, — saadan som i det hele taget enhver Form for Fordybelse kan gaa op i Stemninger og miste sin Kraft, hvis man ikke kan føre det, man oplevede, med sig tilbage til Hverdagen. Det kan være svært at lade sig rive løs fra Hverdagen, men det er ofte ikke mindre svært at vende tilbage til den paa en saadan Maade, at den ikke bare kommer til at rumme det gamle, men ogsaa bliver præget af noget mere, saa at éns Gerning bliver Del i et større Samarbejde end før. At vort Arbejdsliv kan blive en Slags Trædemølle, hvor Dagene ligner hinanden, er noget, der i de daglige Arbejdsformer sjældent kan undgaas. Men sløvende bliver denne Trædemølle først, hvis det ikke lykkes os at faa en Baggrund derfor, der tvinger os ind i Ansvarlighed ikke blot for vor egen og vore nærmestes Skæbne, men ogsaa for vort Sogns og vort Lands og videre derudover, — kort sagt, for *Menneskets* Skæbne. Og dette Ansvar bliver maaske nok mange Gange en knugende Byrde af Magtesløshed, Harme og Skyldfølelse, naar vi staar overfor de Lidelser og Nødverdigelser, der ikke mindst nu præger alt for mange Menneskers Tilværelse; men ikke saa lidt var naaet, hvis det ogsaa kunde faa os — ogsaa vi Kvinder — til at forstaa, at Politik ikke bare er noget, man giver sig af med, hvis man har Tid og Lyst; det er sandt, at vi ikke alle har lige god Tid til politisk Arbejde, men Tid til at sætte os saa meget ind i Forholdene, at vi selvstændigt kan give vor Stemme, — og vide, hvad vi giver den til, — og saa at vi kan faa Sans for, hvor vor Lovgivning kunde sætte ind for at forbedre Livsvilkaarene ikke bare for os og vore, men for alle, der trænger til det, — den Tid er det baade vor Pligt og vor Rettighed at skaffe os. Vi skal vogte os for at lade det Middel, der dér er givet os til at gøre en Indsats, der rækker ud over vor egen

snævre Kreds, glide os ud af Hænderne som noget os uvedkommende. Det kan altfor let blive brugt af Kræfter, der nedbryder det, der for os er blevet selvfølgelige og nødvendige Betingelser for en menneskeværdig Tilværelse.

»Bed og arbejde«. Det er den eneste holdbare Livsrytme. Munkene lagde den fast. De bad og arbejdede paa Klokkeslet. De forstod, at disse to Sider af Livet maa tvindes sammen til en Traad, og denne Traad viser som et Kompas, i hvilken Retning vort Liv peger.

I sin dejlige Bog »Nattens Brød« viser den norske Forfatter Johan Falkbergert, hvordan et Menneskes Liv blev snoet sammen af mange forskellige Hændelsers Traade, indtil det som ved et Under stod i »Lodsnorens Tegn«, som han kalder Bogens sidste Kapitel. Mærkelig og gribende er dette Billede af den unge Pige, Ann-Magritt, der blev anbragt paa Livets Natside lige fra sin ulykkelige Start ind i denne Verden, men med ubøjelig Livsvilje kæmper med Tilværelsen for menneskeværdige Livsvilkaar. Ærgerrig efter at hæve sig over de andres Elendighed, hævngerrig paa Livet og Mennesker over de stadige Nedværdigelser, der bliver hende til Del, ensom, men med en mærkelig dyb Stolthed som Panzer mod alle Forhaanelser, kæmper hun sammenbidt, haard i Tanken og grov i Munden, mod den sjælsopslidende Nød, der ruger som et Mørke over den triste Fjældegn. Og som oftest ser det ud til, at Livet mishandler hende og de usselte stillede Mennesker, som hun vil befri sig for, men det velsigner ogsaa. Pludselige Lysglimt falder ind i Natten, og fordi det er mørkt, virker de saa meget stærkere og forunderligere; man oplever, hvilken Kraft, der er i dem; de trænger gennem Skallen af Haardhed og Bitterhed og Hensynsløshed og rører ved noget dunkelt i Sjælen, som man ikke vidste af, men som nu folder sig ud ved den livgivende Varme, der er Hjertets Næ-

ring i Mørket, Nattens Brød. Ogsaa Ann-Magritt faar Del deri. Et Menneske øver Barmhjertighed mod hende og kalder paa hende som Medmenneske — og som Kvinde. En Hybenrose bliver plantet paa det fattige Fjæld uden for hendes Dør, for at den skal blomstre netop for hende, og en ny Verden, der stadig bliver dybere og videre, aabner sig med Omrids, der endnu ikke er helt tydelige, i hendes Sind. Hendes sammenbidte Vilje til at gøre sig fri af Nøden og Afhængigheden af andre, til selv at eje Jord og gøre sig den underdanig, driver hende stadig fremad. Men hendes Ensomhed er brudt, Afstanden mellem hende og de andre, hendes Medmennesker, er svundet ind. Og nu staar hun ved Bogens Slutning med en Smerte i Sjælen over at skulle sige Farvel til den, der kastede det rigeste og varmeste Lys ind i hendes Tilværelse, — men rank og maalbevidst overfor det Liv, der ligger foran. En usynlig Traad er bundet til den Tyngde, der drager hende mod Jorden og dens Opgaver, en Traad, der peger opad mod Livets ubegribelige Storhed. Som Blyloddet i Lodsnoeren giver denne Tyngde den usynlige Traad Retning mod den Jord, der er Menneskelivets Virkefelt. Hendes Liv staar »i Lodsnorens Tegn«.

Inga Nielsen.

En nøjsom Konge.

Dengang Jesus var i Forhør hos Pilatus, blev han to Gange spurgt, om han var en Konge. Første Gang svarede han med et Modspørgsmaal: Er dette et personligt Spørgsmaal eller et juridisk? Er det af egen Interesse, du spørger, eller er det mine Modstanderes Anklage, du fremfører?

Pilatus afviste blankt enhver personlig Interesse, og Jesus svarede da juridisk, at hans Sag ikke var noget politisk Foretagende: Mit Rige er ikke af denne Verden. Og til Bevis derfor henviste han til, at hans Arrestation ikke havde udløst nogen Kamp.

Men da han trods denne Benægtelse bliver ved at tale om et Rige, spørger Pilatus anden Gang: Du er altsaa dog en Konge? Og nu er det alligevel blevet Pilatus' eget Spørgsmaal. Hans personlige Interesse er ikke dybtgaaende, vel nærmest en ironisk Nysgerrighed: hvad kan det være, denne Fyr staar der og fabler om? — men fordi der dog var noget personligt deri, giver Jesus ham et personligt Svar. Han svarer ham, at i aandelig Forstand er det rigtigt: Ja, det er som du siger — jeg er en Konge, og dertil er jeg født, og dertil er jeg kommet til Verden, at jeg skal vidne om Sandheden.

*

Jesus brugte altsaa Kongenavnet i overført Betydning, i Billedsprog. Men hvis et Billedsprog ikke skal

blive uvederhæftigt, maa der i Sagen selv være visse Realiteter, som svarer til det bogstavelige Forhold, som Billedet er taget fra. Og derfor kan der ogsaa fra os blive et Spørgsmaal at rejse: Hvordan kunde Jesus paa det Tidspunkt og i den Situation kalde sig en Konge? Hvordan kunde han under de Omstændigheder tale saa sikkert og selvfølgelig om et Kongerige, som var hans?

For hvordan var det paa den Dag med hans kongelige Stilling? Det var jo ikke det, at han var i Fangenskab og Forhør, det kan en Konge godt komme uden derved at miste noget af sin kongelige Værdighed. Det var heller ikke, at han ikke ejede en Stump Land at raade over. Det gjorde Kong Haakon heller ikke, mens han var i England, og dog hørte han ikke noget Øjeblik op med at være den norske Konge. — Men der er een Ting, som en Konge ikke kan undvære. Han kan ikke undvære et Folk. Han kan ikke undvære Undersaatter. Hvis han ikke har nogen af dem, er det ude med hans Kongeværdighed, og han har ikke længere nogen Ret til at bruge Kongenavnet.

Og hvor var Jesu Undersaatter henne, efter at han var faldet i Fangenskab? Enhver anden end Jesus vilde have sagt, at de var sporeløst forsvundet. De var flygtet fra ham, som man flygter fra en Fejls spiller for ikke at blive revet med i Undergangen. De havde ikke længere noget Ønske om at blive kaldt hans Undersaatter, og en af dem aflagde Ed paa, at han aldrig havde været det.

Vi ved alle, at det var Peter, der kom saa galt afsted. Men Peter er ikke at opfatte som en Ener. Han blev her — som saa mange Gange før og siden — Flokkens Repræsentant. Det var paa manges Vegne, han udtalte sig i Ypperstepræstens Gaard. Det betød hans Fornægtelse: at de alle var enige om at opsige Troskab og Huldskab. De afsatte deres Vejleder, fordi han havde vist sig at

være en Vildleder. De tog Afstand fra ham og stødte ham ud i Ensomheden.

*

Men imellem dette og Forhøret hos Pilatus skete en afgørende Ting for Kong Jesus, og det var igen Peter, som blev den menneskelige Hovedperson deri. Jesus blev som Fange ført hen over Gaardspladsen ved Ypperstepræstens Palæ. Og han vendte sig om og saa paa Peter. Og Peter gik udenfor og græd bitterlig.

Og da vidste Jesus, at han var dog en Konge. Da han og Peter saa hinanden i Øjnene, saa Jesus, at nu rejste hans vaklende Kongerige sig igen. Midt i sin Fornedrelse og Forladthed saa han, at der var dog endnu eet Menneske, som han havde aandelig Magt over. Han saa, at een af hans Undersaatter var paa Vej tilbage til ham — ikke drevet af nogen Tvang, ikke lokket af nogen Fordel, end ikke med noget Haab om egen Oprejnsning og Frelse, hvor skulde han i den Nat faa det fra? Alene fordi han ikke kunde andet, derfor maatte Peter bøje sig dybt i Støvet og vide, at det var *hans* Konge, som gik forbi. Og nu var det for sent at tilbyde ham sit Følgeskab.

Men derfor kunde Jesus nogle Timer senere staa saa sikkert foran Pilatus og fastholde sin Kongeværdighed. Han tænkte paa sit Folk. For andre at se var det mindre end ingenting. Han var jo ikke bedre stillet end Tordenskjold sidenhen. Han havde kun een Undersaat, og han græd. Men for ham selv var det meget. For ham var det alt, hvad han behøvede. Denne ene sønderknuste Mand — det var, hvad han søgte i det menneskelige som Udgangspunkt. Denne ene dybt nedbøjede Simon Peter — det var den Klippe, som hans Folk og Rige skulde bygges op paa.

*

Er det ikke mærkeligt, hvor nøjsom Jesus er med Hensyn til sine Undersaatter. Paa een Maade er han det jo ikke. I een Henseende stiller han store Krav: han vil have dem til at afgive al Selvtillid. Hvadsomhelst hos os selv, hvormed vi prøver at sikre et godt Forhold mellem os og Gud og at begrunde et Frelseshaab eller dog en himmelsk Sandsynlighedsberegning (f. Ex. »han har været et kærligt og retlinet Menneske, og Vorherre vil nok tage godt imod ham«) — hver eneste Stump af dette vil Jesus skille os af med. Det er hans unøjsomme Fremgangsmaade med os, at han vil have os derhen, hvor der i Frelsens og Gudsrigets Sag ikke er andet tilbage til os end den blanke Selvopgivelse. Derhen hvor vi, naar vi ser ind i Guds og Kristi Verden og ved, at dette er Livet og Riget, saa ved vi af os selv ikke andet end at græde over, at det er vi udenfor.

Men saa ofte vi naar dertil, træder Jesu Nøjsomhed os i Møde. Da kommer det overraskende, at *saa er vi hans Undersaatter*. I denne Forfatning af Selvopgivelse er vi hans Undersaatter, som det fylder ham med kongelig Styrke og Glæde at tænke paa. Da tror han paa, at han kan frelse os. Ja, da tror han paa, at han kan bruge os — vi bliver i hans Øjne det Stof, som Riget bygges af, vi bliver i hans Hænder det levende Materiale, hvoraf der her paa Jord kan paabegyndes det, som hans Evighedsplaner gaar ud paa.

*

I Markusevangeliets sidste Kapitel fortælles, at Jesus aabenbaredes for de elleve, mens de sad til Bords, og han bebrejdede dem deres Vantro og deres Hjerters Haardhed, og han sagde til dem: »Gaa ud i hele Verden og forkynd det glædelige Budskab!«

Dette er Kong Jesus igen, 42 Dage efter Forhøret hos Pilatus. Og hans Folk er allerede blevet større end

den Gang. Det havde vist sig, at han havde set rigtigt: har jeg een, saa har jeg ogsaa flere. — Og alligevel var det jo kun et ganske lille Kongerige. Og alligevel sagde han til dem: Nu tager vi fat! Nu skal der arbejdes, nu skal der erobres. Vi Par Stykker her, I og jeg, I og mit Evangelium, nu tager vi fat paa noget, som kommer hele Verden ved.

Vi hører her, at Jesus ikke har aflagt sin Unøjsomhed overfor sine Undersaatter. Han bebrejder dem deres Vantro og deres Hjerters Haardhed. Han ved, at de har haft en streng Tid, men han støtter dem ikke i nogen Selvmedlidenhed, han er taktløs nok til at gøre opmærksom paa den Skyld, de selv havde deri. Og med deres Vantro mente han ikke et akut — og nu overstaet — Anfald af Tvivl. Det vilde jo blot være at rippe op i noget gammelt. Med Vantroen mente han utvivlsomt noget, som stadig satte Præg paa deres Forhold til ham: at de ogsaa i det religiøse var mest optaget af deres egne Tanker og Ønsker. De saa hen til, hvad deres Tilslutning til ham skulde bringe dem af personlig Selvhævdelse og Selvsikring, derfor havde de saa vanskeligt ved at være med, saa snart de mærkede, at Følgeskabet med ham ikke opfyldte disse Forventninger. De troede paa deres egen Vej, derfor kunde de gribes af Vantro overfor den Vej, som Jesus gik, og som han vilde føre dem ad. Og sammen med Vantroen hørte Hjerternes Haardhed. De var begge Udslag af den samme Selvoptagethed. For den Vantro, som er en ulyksalig Trang til at sørge for sig selv og sikre sig selv, timeligt og religiøst, gaar ikke blot ud over Trosforholdet til Gud, men ogsaa over Hjerteforholdet til Mennesker: den, der klamrer sig til sit eget, bliver nødvendigvis haardhjertet overfor andre. Han tør ikke rigtig andet, han synes ikke, han har Raad til at lade andres Tanker og Ønsker gaa forud for sine egne.

. Dette saa Jesus hos sine Undersaatter, og han blev ved med at bebrejde dem det. Fordi han ønskede at fri dem ud deraf. Det var hans Unøjsomhed, at han blev ved med at kræve det af dem, som de manglede at give Slip paa.

*

Men det er saa igen hans Nøjsomhed, at han sagde ikke til dem: Derfor vil jeg ikke være sammen med jer. Han sagde ikke: Saa kan jeg ikke bruge jer til noget. Tværtimod. Slaaende kort og overraskende er det fremstillet hos Markus: i samme Aandedrag der fortælles om, at Jesus bebrejdede sine Disciple deres Mangel paa Tro og Kærlighed, i samme Aandedrag fortælles det, at netop disse Personer tog han i Brug: *nu skal I gaa ud i hele Verden og udbrede mit Rige.* — Andre vilde have sagt: Nej, du kan da ikke begynde endnu, du maa da vente, til de er færdiguddannet, du maa da vente, til du har faaet ryddet Vantroen og Haardheden ud af dem. Men Jesus ventede ikke. Og det er godt det samme, for saa havde han aldrig faaet begyndt. Vi maa glæde os over den store Tro, hvormed han kastede sig ud i Arbejdet. Vi maa prise ham for hans kongelige Mod. Alene det, at han endnu havde dem hos sig, alene det, at de stadig vilde tage imod hans Bebrejdelser, var for ham Forberedelse nok til at tage fat med. Det var i hans Øjne Uddannelse nok, til at han kunde begynde at bygge sit derpaa.

Og det viste sig, at han saa rigtigt. Hans Dristighed var ikke større, end at Virkeligheden kom til at svare dertil. Det blev ved hans Undersaatter, der skete det Under, at Troen kom til at brede sig ud over Jorden.

*

Og nu er det os, alt dette handler om. Det er os, der omgaas denne unøjsomme Konge, som aldrig kan blive færdig med at vise os, at det er os selv, vi trænger til at befries fra. Og nu er det os, han alligevel tør nøjes med, naar han kalder sig en Konge. Naar vi samles i hans Navn, kommer han til os og siger os, at vi er hans Folk. Allerhelst kommer han som den Gang: mens de sad til Bords, aabenbaredes han for dem. Og han siger til os, at han kan bruge os til noget. Jo stærkere han viser os, hvor meget der er at bebrejde os, des stærkere siger han til os, at han alligevel regner med at bruge os. Og det maa han jo bedst vide.

Erik Gelting-Hansen.

Hvad lærte vi?

I krigens sidste år skrev Eivind Berggrav: »Vi må være forberedt på, at vi efter disse store år får en række af små, unødigt onde og oprevne år.« At efterkrigstiden bliver unødigt ond og opreven, ved vi allerede. Men der kunde være grund til at overveje, om årene 1939—45 overhovedet var store år. Træet skal jo kendes på dets frugter. Er frugterne sure eller endog rådne, mister man beundringen for træet, hvor imponerende det end ser ud.

Man kunde måske kalde tiden umiddelbart efter den første verdenskrig en stor tid. Årtiers kamp for national frihed syntes at skulle krones med sejr. Meget blod og mange tårer blev udgydt i den nationale friheds navn. Men den store indsats fik sin løn. Trods alle angreb på Versaillesfreden af 1919, så er sandheden dog den, at aldrig i nyere europæisk historie har så få mennesker levet under fremmedåg som efter Versailles. Her i Norden gik østensolen op over et frit, selvstændigt Finland. Nordslesvig blev genforenet med moderlandet, og som her i Norden rundt om i Europa: nationale mindretal eller hele folkeslag vandt den folkefrihed, de gennem generationer havde stridt for. Og som kronen på hele kampen blev folkeforbundet oprettet. De nordiske folk, og den nordiske folkehøjskole allermest, var helhjertet med i kampen for folkets ret og frihed. Det er muligt, at vi

*) Foredrag ved det nordiske folkehøjskolemøde på Askov 1946.

ingen steder havde indre kraft til at bære den nye tid frem. Vi var næppe i den forudgående tid menneskeligt og folkeligt blevet rustet til den store opgave. Vi var alle vegne for lunkne og lidet troende og for passive. Derfor kunde den økonomiske og militære nationalisme knuse det hele værk.

Man kunde måske kalde tiden omkring 1918—20 en stor tid; den udfriede dybe længsler, den tændte syner i glød, den gav fødsel til nye dristige tanker.

Noget lignende er ikke sket efter den sidste krig. Set i denne sammenhæng tvivler jeg på, at man tør kalde 1939—45 for store år. Der var langt mere af menneskelig nedværdigelse end af menneskelig værdighed. Og dog var nedværdigelsen vel endnu dybere i 1930'erne, da man uden større modstand tålte nazismens hæsligheder. Og det foreløbige resultat! Ludvig Schrøder brugte engang udtrykket: »For at være lykkelig må man tro på sin fremtid. Det gælder om det enkelte menneske og om et folk.« Det er utvivlsomt rigtigt. Men det må da siges, at fremtiden tegner sig mørk for mange af Europas folk, især for de små nationer. Som verdens mægtige har agtet menneskeliv ringe, har de spottet ad de små nationer. De er brikker i de stores spil. Vi danske og norske frelstes ud af den største nationale fare, som nogen sinde truede os. Men vi glemmer ikke, at fra øst kastes en truende skygge ind over Norden, at de baltiske folk har mistet al selvstændighed, at en række af folk fra nord til syd er blevet skjult bag det store, russiske jærntæppe. Folkeforbundet, som oprindeligt var folkenes forum, er i Uno's skikkelse foreløbig blevet magtpolitikens smedie og butik.

Vi har utvivlsomt fødderne mere solidt på jorden nu, end vi havde efter den første krig. Og det har sine fordele. Men vi kan også hænge sådan i mudderet, at vi mister al kraft og evne til føring.

Men var de sidste år ikke store år i den betydning, at de skabte nye store tanker, så var det, endog i historiens lys, en ret enestående prøvelsens tid. I den henseende var det i sandhed en stor tid. Tro og kræfter blev prøvet. Det gjaldt folket som helhed, og det gjaldt folkehøjskolen. Vi blev tvunget til at undersøge, om målet, vi stræbte mod, var det rette, om midlerne, vi brugte, var virkningsfulde nok.

Folkehøjskolens mål er udtrykt mange gange, og det skal derfor kun kort nævnes her. Men dog nævnes, også fordi jeg mener, det er helt nødvendigt at udtrykke dette mål med en anden betoning nu, end det oftest hidtil var tilfældet. Det er et spørgsmål om menneskets værdighed og folkets berettigelse og bestemmelse. Vi finder ikke menneskets værdighed begrundet i de menneskelige evner eller præstationer, allermindst nu. Vi kan hverken i det græske menneskeideal eller i renæssancens storslåede kunst finde begrundelsen for menneskets værdighed. Vi kan ikke i Nordens ånd i sig selv eller i det 19. århundredes strålende udviklingsgang finde tryghed i et menneskesyn, som kan bære. Alt dette kunde i sig selv være skønt og værdifuldt og eje en ikke ringe styrke. Men vor slægts oplevelser har voldt, at vi er blevet ængstelige for mennesket. Et livssyn, der bygger på menneskelig stræben og kraft, har vist sig at være romanticisme. Den menneskelige stræben og kraft kunde hurtigt faa negativt fortegn. Et stort folk med rige kulturtraditioner lod sig slæbe gennem en vanærens dal. Det menneskelige blev midt i Europas hjerte nedværdiget som aldrig før. For at sige det kort: Hvad det enkelte menneske kan tilegne sig af kultur, dannelse, holdning er der al grund til at nære ærbødighed for; men det har atter vist sig, at det naturlige menneskelige løsrevet fra Kristus er ganske ude af stand til at være en folkeopholdende kraft. Vi må op-høre med at fremstille det menneskelige som så og så

herligt, men når vi så lægger en omgang kristendom til, bliver det endnu herligere.

I danske højskolekredse har man i de senere år meget hyppigt ført det gamle bibelske og grundtvigske udtryk: menneske, skabt i Guds billede, frem. Man kan ansigt til ansigt med, hvad vi har oplevet, finde det mere fornødent at fortsætte med Borson:

Alt siden vi tabte den ære
Guds billedes frugter at bære.

Men sandt er det, at begrundelsen for vort menneskesyn skal ikke søges i nogen som helst nok så ideal menneskestræben. Vi skal finde begrundelsen i den kendsgerning, at Kristus blev menneske, i hans menneskelighed, i hans ord til mennesker og i hans hengivelse for mennesker. Han har adlet menneskelivet. Vi fattes alle ære overfor Gud. Men i Kristus alene finder vi begrundelsen for menneskets værdighed. Det er sikkert en gammel tale. Men jeg er overbevist om, at det syn alene kan holde folkehøjskolen på virkelighedens grund. Erkendelsen heraf behøver ikke at medføre og bør ikke medføre, at prædiketonen føres ind i den historiske højskole. Men synet er udtryk for menneskets sande historie og bør derfor stedse være understrømmen i vort arbejde.

Hvordan dette syn skal komme til udtryk i højskolens gerning, skal jeg vel vogte mig for at give regel for. Jeg er gammel nok til at vide, at den sande folkehøjskole kan give sig virksom til kende på meget forskellig måde.

Vi kan i vor højskolegerning ikke tåle at bygge på gyngende grund. Vi må se sandt på mennesket. Men al redelig erfaring fortæller os, at mennesker kan gå og må gå forskellige veje frem mod målet.

Det hører også til folkehøjskolens centrale gerning at hjælpe dens lærlinge til at se og holde fast ved vor

folkelige berettigelse og bestemmelse. Jo hårdere vilkårene bliver for den lille nation, desto stærkere opfordres vi til at spørge om folkets berettigelse.

Da Paulus holdt sin berømte tale på Areopagos i Athen, sagde han:

»Og Gud har ud af eet blod ladet hvert menneskefolk sætte bo over hele jordens flade, idet han bestemte fastsatte tider og grænser for deres bostade ...« Grækerne havde glemte skaberen og menneskeslægtens enhed; de mente, at de forskellige folk var naturens resultat, eller de var vokset frem af sig selv. Men Paulus peger på menneskehedens fælles oprindelse i Gud og på, at Gud har skabt hvert enkelt folk. Her siges sandheden om folkene. Det er Guds skabermagt og kærlighed, som står bag selve folkets tilblivelse og eksistens. Uden den kærlighed er vi intet som folk, og forsages ganske Guds kærlighed på jord, da bliver jorden til et helvede.

»Thi mandhjem, med alle dets riger og øer,
det er kun et helved, når kærlighed dør.«

(Grundtvig).

Vi må givet forstå sandheden sådan, at Guds skabermagt og kærlighed fremdeles er virksom i folkenes liv. Der er ikke een gang for alle afstukket en endelig geografisk grænse for det enkelte folk. Et folk kan ved egen brøde forspilde retten til dets oprindelige grænse, og et folk kan, helt bortset fra krig og enhver art vold og terror, vinde ret til jorden. Guds skabermagt virker idelig i verdenshistorien. Hvad vi har behov, er at fastholde, at vort folk er kaldet af Gud til livet. Hvor længe det skal leve, ved ingen af os. Nogen finder opmuntring og trøst i Rørdams ord: men aldrig kan et folk forgå, som ikke vil det selv. Da Grundtvig i 1814 mødte den tanke hos nogle fantasifulde studenter, afviste han bestemt denne

vildfarelse. Man kunde ligeså godt sige, at det menneske, der ej vil dø, skal ej dø. Jeg indrømmer åbent, at jeg magter ikke at give nogen som helst forklaring på det ondes frygtelige magt i verdenshistorien. Men vi må prøve at hvile i den kendsgerning, at vor folkelige berettigelse skyldes Guds skabervilje. Og så må vi lære at se den vældige forskel, det gør, om vi har taget vor plads af os selv, eller vi er her, fordi vi er kaldet til at være her.

Vi har vidst det længe, men vi har oplevet det i krigens tid med overbevisende styrke, at det nationale er en mægtig kraft, som hører selve livet til. I visse lejligheder påstås det endog, at kredse, de kommunistiske nemlig, der var kendt som de mest internationalt indstillede, nu blev den nationale kamps tapreste forposter. Vi har altid i folkehøjskolen set det nationale som et udtryk for Guds skaberorden, og derfor har vi betragtet det som helligbrøde at undertrykke eller dræbe et folks nationale liv. Men det er også en synd at forvrænge Guds skabning gennem opgejet nationalisme. Vi har let ved at sige ja til præsten, når han i al almindelighed taler mod det syndige hovmod og den syndige egoisme. Men vi har samtidig hæget om og plejet det kollektive hovmod, den kollektive egoisme. Det er det, der er sket trindt om i Europa i vort slægtled. Man har faktisk gjort nationen til gud. I nationens navn kunde alt tillades. Af hensyn til den måtte alt vige. Der var ikke den handling så skændig og blodig, at den ikke blev forsvaret, blot den blev øvet i nationens navn. Nationalismen forbunden med magtstaten er sand menneskeligheds og folkeligheds værste fjende. I folkehøjskolen må vi kalde på national selvhævdelse, men i lige så høj grad på national retsindighed. Her vilde det hjælpe os, om vi med Grundtvig forstod, hvad der ligger i det folkelige. Det folkelige er ikke identisk med det nationale.

Det folkelige menneske næres »ved folkets arv af dybe stærke minder.« Det nationale menneske finder næring i megen fremmed kost. Det folkelige menneske har pælerod, det nationale har trevlerødder. Hvor den folkelige ånd råder i et folk, stilles vi i det rette forhold til andre nationer, hvad den nationale indstilling ingenlunde altid gør. Den nationale bevidsthed bliver, især i nervøse og oprevne tider, meget let til den nationalistiske; vi har just i Danmark gennemlevet en række år, da man atter og atter så forskellen på det nationalistiske og folkelige menneske. Nationalisten er tilsyneladende en kraftkarl; men man kan aldrig være sikker paa ham; han er her i dag, men der i morgen; han er hyperpatriot, altid parat til at springe op for konge og fædreland, men han er udansk i føle- og handlemåde. Erfaringen fra disse år har lært os, at nationalisten den ene dag blev let nationalsocialisten den anden dag, mens man aldrig så det folkelige menneske blive nationalsocialist.

Vi har kendt sogne, hvor den folkelige ånd havde dybe og udbredte rødder, og hvor derfor de økonomiske særbevægelser, som vilde løsrive fra det danske fællesskab, og nazismen fik liden eller slet ingen tilslutning. Men vi har også kendt sogne, hvor den folkelige ånd var meget svag, og hvor særbevægelserne og nazismen fik tilløb, da fristelsens time var inde. Hvor den folkelige ånd råder, forenes kærligheden til vort eget med respekt og ærbødighed for andres ret.

Vi må kalde til folkelig selvhævdelse.

Her kan jeg ikke undlade at omtale den kritik, som har været ført frem mod højskolen for dens stilling til den nationale kamp under krigen. Der har været både noget overraskende og voldsomt ved denne kritik. I 1942 gennemførtes den nye højskolelov, der som helhed betød, at det danske samfund gav højskolen meget forbedrede arbejdskår. Den nye lov gav anledning til en rigsdags-

forhandling, hvorunder man fra alle sider fremhævede folkehøjskolens folkelige betydning. Der lød næppe en eneste kritisk røst. Man blev helt betænkelig ved al den virak. To år senere, i 1944, kunde vi have fejret højskolens 100-års fest. Det blev ikke til den helt store nordiske jubelfest, vi år forud havde glædet os til. Men i pressen og ved mange møder blev begivenheden omtalt. Når man ser bort fra højskolemændenes egne ord, hvad man efter sagens natur helst måtte gøre, så kan det igen siges, at bortset fra nogle røster i illegale blade, så bød hundredårsfesterne ikke på nogen som helst kritik. Der var det tiltalende ved disse fester, at man ikke henfaldt i tilbageskuende jubilæumsstemning. Man takkede højskolen for følgeskabet hidtil. Og så pegte man på en række store uløste opgaver. Man pegte på folkehøjskolens ringe forbindelse med vor store og stigende bybefolkning og med den socialt svagest stillede del af landbefolkningen, på Hal Kochs planer om en ny udvidet højskole og på Gøteborg-højskolen, som C. P. O. Christiansen har været den varme og utrættelige hovedtalsmand for. og på, at vort folk er langt fra at være gennemsyret af højskolens ånd.

På baggrund af 1942 og 1944-stemningen omkring højskolen måtte det derfor virke meget overraskende, at kritikken slog så voldsomt igennem i 1945. Kritikken gik ud på, at højskolen ligesom Dansk ungdomssamvirke havde knyttet sig for tæt til samlingsregeringen af 1940—1943. Man havde ligesom regeringen undladt at indtage den stejle afvisende holdning overfor voldsmagten. Og hvad værre var: da bruddet mellem voldsmagten og den danske regering endelig kom i august 1943, så tog højskolen ikke den fulde konsekvens af dette brud; den lod fremdeles den tyske handske ligge og talte udenom. Derfor kom højskolen også for svagt med i frihedskampen. Efter sit livssyn og sine traditioner burde højskolen have

været forrest i frihedskampen; men den kom bagefter. Og det må igen skyldes, siger kritikken, at der har været noget fundamentalt forkert ved det sidste slægtleds højskole. Man må have talt og arbejdet forkert. Kritikken kom udefra, vistnok især fra Dansk Samling, men også indefra, fra højskolens egen kreds, hvad vort møde på Askov i fjor gav tydeligt udtryk for.

Når man skal forstå denne kritik, må det først huskes, at højskolefolket danner ikke en samlet hær. Og der findes i dag ikke nogen enkelt mand, der i denne sag kan tale på højskolens vegne. Jeg kan det ingenlunde. Men der er måske sket den forandring fra i fjor til i år, at vi nu roligere kan høre på hinandens synspunkter. Det må jo ikke glemmes, at sommeren 1945 var en enestående opreven tid. Hæftige lidenskaber og voldsomme ord trængte frem. På afstand vil meget tage sig anderledes ud. Det er jo f. eks. ejendommeligt nok at se, at nogle af de skarpeste danske kritikere har beundret Eivind Berggrav for hans indsats i den norske kamp; de har været ivrige efter at besøge ham, de har kappedes om at indbyde ham til møde, skønt han i sit hjemland netop er blevet skarpt kritiseret for sin holdning overfor tyskerne. Men set i afstanden Norge—Danmark tog det sig noget anderledes ud. Tidens afstand vil formodentlig også påvirke vore domme.

Kritikken kunde ikke være rejst mod højskolens mål, det mål, der kort udtrykt sigter mod oplysning om menneskets og folkets kald. Det måtte være *måden*, hvorpå vi stræbte mod målet, der var noget i vejen med. Nærmere bestemt: det måtte være de historiske foredrag eller vor omtale af de aktuelle problemer eller vor undladen af omtale af disse problemer, der var forkert.

Nu er der vistnok blandt skolemænd enighed om, at på en skole er den historiske oplysning nødvendig. En række usammenhængende forsamlingshusforedrag har

ikke med en skole at gøre. Selv i den mest handlingsmættede tid bliver den historiske oplysning, når det drejer sig om en længere tid, en nødvendighed. Det er gennem den historiske oplysning, at den danske højskole til enhver tid har øvet sin væsentlige gerning. Som historiefortællere og -fortolkere har højskolens mænd givet en livsoplysning, som har sat præg på vort folk. Men vilde højskolemænd uden for deres arbejdsfelt kappes med politikere og journalister, kom de som regel til kort. De historiske foredrag *kan* naturligvis blive et ligeegyldigt sted, hvor man skjuler sig, fordi man ikke tør eller ikke magter at tænke på nutiden. I så fald betyder det en flugt, og så er manden ikke sin opgave voksen. Men bortset fra den mulighed bliver det først et spørgsmål om forholdet mellem det aktuelle og det bestandige.

Der er fartøjer, som er fladbundede, og som kastes hid og did for enhver vind. Og der er skibe med den dybe køl, som holder deres kurs selv i den hårdeste vind. *Det er højskolens opgave at udtrykke det almene således, at det fører den enkelte til den rette holdning og handling i den konkrete situation.*

Jeg skelner et øjeblik mellem højskolens holdning og handling. Jeg tror ikke, der kan bebrejdes højskolen noget for dens holdning overfor nazismen og voldsmagten. Det er en ubestridelig kendsgerning, at den helt overvejende del af højskolen hørte til de kræfter i vort folk, som tidligst tog klare afstand fra nazismen.

I vore skoler og forsamlingshuse sang vi ofte: Og i munde læg og ordet, som er dåd. Ordet, som er dåd, betyder to ting. For det første at sige det ord, som til enhver tid bør siges. Da nazismen blev den dødelige fare for nordisk menneske- og folkeliv, var tiden inde, da dette ord burde siges.

Allerede i 1934 blev der på det store landsmøde i Odense på dansk og norsk og svensk tonet rent flag af

den nordiske højskole. Da besættelsestiden oprandt, blev et ærligt og modigt ord endnu mere påkrævet. Ingen højskole, jeg kender, undlod at tale det ord. Ingen højskole-elev kunde rejse fra en af disse skoler uvidende om højskolens afsky for nazismen. Højskolen tonede rent flag på et tidspunkt, da adskillige af dens anklagere ingenlunde havde fundet deres egne ben.

Lad os et øjeblik høre et kronvidne, nemlig Grundtvig. Men vi skal ganske vist høre ham i en englænders mund, og en enkelt sætning hos englænderen vil få os til at rødme. Den engelske forfatter Eric Linklater lader en engelsk flyverofficer, der blev skudt ned over kanalen i august 1940 under kampen om England, og domprovst Swift, der døde år 1745, og Grundtvig mødes i Elysium 1944. De taler om folkehøjskolens gerning. Grundtvig hævder selvfølelse, at hans folkehøjskoler betød åndelig og materiel fremgang for det danske folk. Swift siger spottende: »Det er beklageligt, de ikke også lærte folket, hvordan det skulde værne fremgangen. Der er ikke meget tilbage af jeres Danmark nu.« Grundtvig svarer: »Livsoplysning ændrer ikke geografien. Mine skoler kunde ikke grave et ocean mellem Danmark og Tyskland eller skabe et nyt England, som kunde beskytte os, som det beskyttede Irland. Men hvad de (folkehøjskolerne) gjorde, gjorde de godt.« Jeg ved ikke, hvad vore nordiske frændre tænker ved disse Grundtvigs ord. Vi danske vil vel enten blues eller vredes. Ingen af os finder, at vi gjorde det særlig godt. Stillet overfor den uhyre opgave og faldne landsmænds minde, erkender vi alle, at vi gjorde for lidt. Men stillet overfor en ubillig og selvretfærdig kritik værner vi os med de ord, Eric Linklater lægger Grundtvig i munden.

Ordet, som er dåd, betyder da først dette at sige det ord, som bør siges. Men dernæst betyder Hostrups ord bogstaveligt, at det skal følges af dåd. Ellers bliver ordet

uudholdeligt både for taler og tilhører. Ordet behøver ingenlunde og slet ikke udelukkende at betyde sværdet. Sønderjyderne øvede visselig dåd fra 1864 til 1914. Imidlertid: den dåd, der skulde øves i 1944—45, var illegalt oplysningsarbejde, hjælp til jøder og politiske flygtninge, sabotage og våbenøvelse i den underjordiske hær. Det er vel her, kritikken især faldt ind. Rent sagligt kan det nu siges, at højskolemænd var fra besættelsens første tid med i illegal oplysningsvirksomhed, eftersom de ved utallige lukkede møder og sammenkomster gav vigtige og meget tiltrængte oplysninger, som de især havde modtaget fra »De ældres råd«. Højskolemænd var fra første færd med i den af Erik Møller, Busch-Jensen og Frode Jakobsen ledede »Studiering«. Da denne oplysningsvirksomhed i efteråret 1943 blev ændret i organisation og karakter og blev til »Ringene«, gled nogle højskolemænd ud, uden at jeg kender grunden, men andre kom med i stedet. Efterhånden som den illegale oplysningsvirksomhed krævede en meget stor arbejdsindsats, blev der for nogen grund til at overveje, om de ved at sætte hele deres arbejde ind her kunde gøre mest gavn. De allerfleste af os måtte dog finde, at vi uden sammenligning kunde yde mest i det daglige arbejde blandt de mange voksne unge, vi fik i tale, og ved møder. De illegale blades nyhedstjeneste blev, så vidt jeg kan skønne, efterhånden i vid udstrækning overflødiggjort ved London- og Stockholm-udsendelserne, som blev aflyttet i næsten hvert hjem. Vi omgikkes til sidst de illegale blade som de legale: de lå til daglig fremme i elevernes læsestue.

Hvis nogen i krigens tid længtes efter et mere direkte forhold mellem ord og handling, så fik nogen af os rig lejlighed dertil, da jødeforfølgelserne så brutalt blev sat i gang de første oktoberdage 1943. Jeg bor i en lille landsby, hvor disse skændige forfølgelser i en særlig

grad berørte mine nære venner, og i en egn, hvor københavnske jøder i ret stort tal søgte tilflugt. Det er et stort og gribende kapitel i krigstidens Danmarkshistorie, som jeg ikke her skal gå ind på. Jeg skal kun sige, at jeg måtte have en bedre samvittighed, om jeg havde været med til at redde blot et eneste menneske ud af gestapos kløer, end om jeg havde holdt hundrede drabelige taler. Den hjælp, som danske hjem her ydede, har bragt mig den mest uplettede glæde, jeg oplevede i krigstiden. Og jeg må her bringe en inderlig tak til vore svenske kaldsfæller for den store hjælp, de gav til vore jødiske landsmænd, der var i dyb nød.

Med hensyn til sabotage og våbenøvelser i den underjordiske hær må det blankt erkendes, at bybefolkningen var foran, og højskolen, som væsentlig har været knyttet til landbefolkningen, kom med denne i bagtroppen. Jeg ser dette forhold i et større perspektiv. Det er altid farligt, om folkehøjskolen ensidigt knyttes til et bestemt udsnit af folket, i afgørende stunder i folkets liv kan det blive skæbnesvangert. Højskolen var indtil efteråret 1943 vel orienteret. Men vi var ensidigt orienteret. Hvad om vi havde haft lige så god kontakt med Frode Jakobsen og Mogens Fog og H. C. Hansen som med Jørgen Jørgensen og Knud Kristensen? Det vilde have haft langt-rækkende betydning for vor gerning, også i fredens dage.

Vi står ganske vist ved overgangen fra krig til fred med en meget stor tilslutning til vore skoler. Men tilslutningen er så ensidig som nogen sinde. I vor stærkt stigende bybefolkning står vi meget svagt.

Den store tilslutning til højskolerne kendes som en stor opmuntring efter krigsårene, som bød mange højskolefolk trange kår: deres skoler blev beslaglagt, først af den tyske militærmagt, senere af den ulyksalige flygtningestrøm, skolevirksomheden blev på det alvorligste hindret, ofte helt standset; ejendom blev i vid udstræk-

ning ødelagt og synes kun i mangelfuld grad at blive erstattet. Trods disse alvorlige hindringer i vort arbejde, og trods en indre spænding og uenighed, som vi ikke har undgaaet, har vort slægtled haft dybe glæder, først og fremmest vort fædrelands og Norges befrielse fra det frygtelige fremmedherredømme og vore sydslesvigske landsmænds trofasthed og udholdenhed trods alle lidelser. Men det har voldt os stor sorg, at England, som vi fra gammel tid og især i krigsårene har omfattet med så stor beundring og hengivenhed, har vist så ringe forståelse for det danske mindretals åndelige og folkelige frihedskamp, og vi nærer megen ængstelse for den almindelige storpolitik, som tager et så ringe hensyn til mindretallets selvfølgelige ret.

Ser vi på baggrund af krigens ødelæggelser fremtiden i møde, glædes vi over, at folkehøjskoletanken slog dybere rod i de nordiske folk, og at den med alvor og forventning tages op uden for Nordens kreds. I Holland vokser nye folkehøjskoler frem. I England genåbnes nu til oktober Fircroft, og Woodbrooke fortsætter under ny ledelse og med overvældende tilslutning. Oxford-professoren Richard Livingstones fortrinlige bog om folkehøjskolen »The Future of Education« maa bestemt faa lykkelige konsekvenser. I Eric Linklaters hørespil siger den faldne officer under samtalen i Elysium: »Efter den første verdenskrig fyldte de landet, ligesom et aspargesbed, med søjler, kors og mindestene for mænd, som blev dræbte. De huskede de døde, en kort stund, og glemte så formålet, hvorfor de døde. Hvis de rejser mindesmærker denne gang, lad det så blive skoler!«

Men det er Grundtvigs storslåede højskoletanke, samtalen drejer sig om i Elysium, den tanke, som vi, dens ydmyge og ringe tjenere i Norden, må vie al vor kraft. —

Uffe Grosen.

Kathrine Boilesen.

Kathrine Boilesen, som fødtes i Vostrup, Lønborg sogn, den 14. februar 1891 og døde den 17. december 1945, har efterladt sig et dybt og varigt minde hos alle dem, som hun ved sit opofrende arbejde kom i berøring med. Efter at hun i sin ungdom havde været elev på Vallekilde og senere med stor dygtighed ledet det store køkken her, søgte hun som moden ung kvinde sygeplejeuddannelse for derefter at drage derhen, hvor der var allermost brug for hjælp, nemlig til Sydslesvig. Ordene til dem dernede: »I skal ikke blive glemt,« var for hende blevet et kald til tjeneste, som hun ikke kunde få ud af sit sind. Ud fra Valsbøllhus øvede hun i nært samarbejde med Maren Sørensen i mere end 20 år en velsignelsesrig gerning syd for grænsen, hvor man ud af legemlig eller åndelig nød kaldte på hende. Hvor man havde hjælp behov, var hun til rede, ikke mindst i småkårshjem. I alskens vejr, vinter som sommer, gik eller cyklede hun rundt i Mellemslesvig

og hjalp syge, fattige og nødstedte — uden løn. Sjældent har man set et menneske ofre sig for andre, som hun gjorde det. Hun øvede sin gerning i stilhed, var ikke af mange ord; men en dygtig hånd og et kærligt sind bragte lindring og lys i mange hjem dernede. Det kendtes især i krigens tunge år. Kathrine Boilesen sled sig op. Hun fik på en måde et strengt sygeleje til sidst, og dog var det lyst og uden klage. I tillidsfuld tro til Gud havde hun øvet sin gerning, og i den samme tro fik hun lov at beholde sin sjæls glæde og fred til det sidste.

Hendes venner syd og nord for grænsen vil gerne oprette et »Kathrine Boilesen Mindefond«, som kan komme syge og fattige i hendes arbejdsområde til gavn. Et udvalg til at forestå en indsamling er nedsat. Forstander Godfred Hansen, Rens, har lovet at være kasserer; men hvis nogen af jer vil yde et bidrag, må I gerne sende det til mig (Giro 16375) med bemærkning om, hvortil beløbet skal anvendes, og jeg skal da sende de indsamlede penge videre til udvalgets kasserer.

Uffe Grosen.

Fra Vallekilde Folkehøjskole.

Kære gamle elever! Jeg begynder dette brev til jer på en solmild oktoberdag. Træerne står endnu med det meste af løvet, og dette holder sig grønt så længe i år; vi har endnu kun svagt mærket nattefrosten een gang. Mens september var regnfuld og kold, synes oktober at skulle blive en ualmindelig skøn efterårsmåned. Det letter det udendørs arbejde. Og der er nok at tage fat på. I marken slider de med at bjerge roehøsten; men da de nu også bruger maskine til at optage bederoerne, skrider arbejdet let og hurtigt frem. I haven er der travlhed med nedplukningen af de sidste æbler; derefter melder arbejdet med de mange grøntsager sig.

Her har vi gennemgående en god høst, for visse afgrøders vedkommende har den været ekstra god, således fik vi på $10\frac{1}{4}$ tdr. ld. 275 tdr. sæd; roehøsten er vist meget god, frugtavlen noget under middel, alt i alt synes frugthøsten at blive på ca. 23 tons.

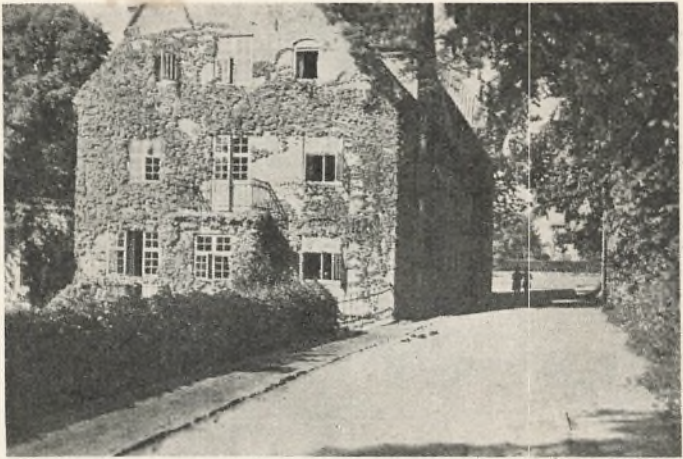
Men hersker travlheden ude, er den ikke mindre inden døre. Min kone og Asta er i disse oktoberdage ikke så lidt nervøse for, om det vil lykkes at få det store køkkenbyggeri færdigt inden november. Men lad mig

vente med at fortælle om dette arbejde til sidst i mit brev; hvis jeg venter nogle dage med at slutte brevet, kan det hælde, at jeg kan give jer et fuldstændigere indtryk af det nye køkken. Hver ny dag bringer det lidt nærmere fuldendelsen.

Da vi forleden holdt efterårsmøde i Vallekilde, sagde Hal Koch omtrent sådan: Når vi i krigens dage mødtes, kunde vi være ret sikre på, at vi kunde le og glædes over det samme, sørge og harmes over det samme. Vi havde i denne fælles indstilling en opløftelse, som hjalp os meget i den mørke tid. Denne fælles indstilling er nu borte. Det, nogle nu glædes over, får andre til at harmes og omvendt. Hal Koch nævnte som eksempler herpå en række alvorlige spørgsmål: udrensningen, behandlingen af de tyske flygtninge og det tyske mindretal i Nordslesvig, forholdet til Tyskland og flere andre spørgsmål.

Det er jo rigtigt. Vort folk er stærkt splittet. Men her deler vi dog vistnok kun kår med ethvert andet demokratisk styret folk. Og det er så temmelig nytteløst at beklage denne tilstand. Det kan simpelt hen ikke være

anderledes. En knugende, overhængende fare kan fremkalde en aldeles fri enighed, og en stor overraskende glæde kan en kort tid gøre det samme. Men over en længere periode kan mennesker, så forskellige som de nu een gang er, ikke følge trit. Brydninger og uenighed må nødvendigvis komme frem i dagen. Der er ingen grund til at tage dette forhold for tungt. Hvad klagerne over de sidste halvandet års dansk folkeliv angår, for så vidt de går ud på den manglende enighed, så er de ikke udtryk for megen virkelighedssans. Der er også i klagerne en god portion fanatisme. Fanatikere vil jo altid lave andre om efter deres eget billede. Jeg hørte sidste vinter et godt foredrag af Knud Hansen, som påviste, hvorledes Grundtvig i en periode af sit liv, ligesom de tyske filosoffer, vilde lave mennesker om *efter ideen*. Det var den fanatiske Grundtvig. Han kom senere ganske ud af den tilstand. Dertil hjalp især en god portion humor. Så blev alt ikke lige godt. Slet ikke. Han sloges bravt med sine modstandere til sin sidste stund. Men han var blevet fri for denne jamrende og sure beklagelse over, at de

ikke alle var enige *med ham*. Denne frigørelse har vort folk ikke oplevet endnu, så det har præget det, og specielt har mange af Grundtvigs disciple slet ikke oplevet den. De lever endnu i den fanatiske periode, hvor de jamrer over, at de ikke ser deres eget billede overalt.

Hvad særlig folkehøjskolen angår, så har det i mange år været mit håb, at dens tjenere måtte erkende virkeligheden, som er den, at Grundtvigs højskoletanke, bekræftet af livets erfaring, er så stor og herlig, at den hjemler ærlige, men meget forskellige danske og kristne mennesker arbejdsret under dens mægtige krone. —

I det danske folkeliv må brydningerne have fri bane. Men derfor kan det alligevel i store spørgsmål blive tvingende nødvendigt, at sindene, efter en åben drøftelse, bøjer sig mod hinanden, fordi vi til syvende og sidst er nødt til at regne med hinanden, om ikke det hele skal forødes i umætteligt rethaveri. Jeg mener, at Sydslesvig betyder et så livsvigtigt spørgsmål for vort folk, at her måtte timen omsider komme, da sindene måtte bøje sig mod hinanden og lade sig beherske af en fælles vilje til

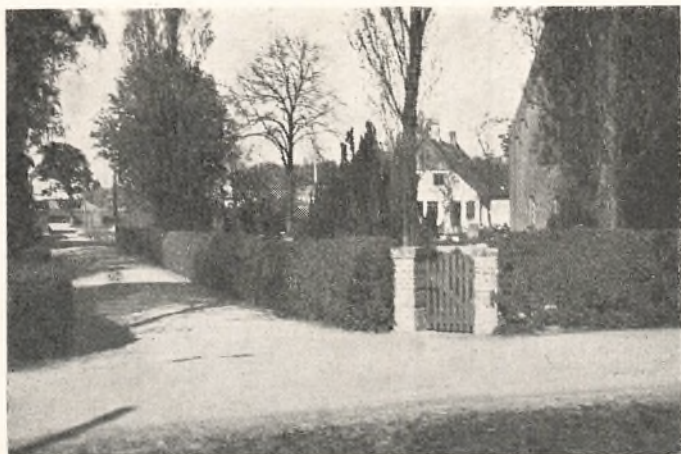

at handle. Dette vor tids største danske spørgsmål har levet i vort sind i det svundne år og har flere gange været drøftet ved møder, som det vil fremgå af dette brev. —

Lærerkredsen på vinterskolen bestod af: Gelting-Hansen, Sigrun og Hans Trier Hansen, Børge Haugstrup, K. Killemoser, Neermann, Inga og Vald. Nielsen, Alfred Olsen, Anna og Uffe Grosen. —

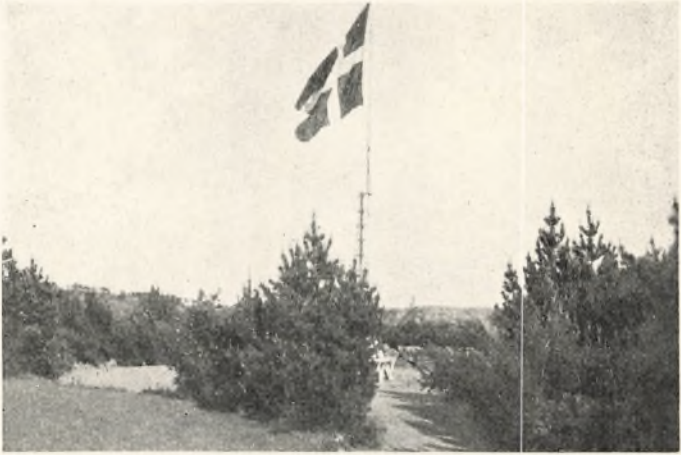
I de to første vintermåneder havde vi besøg af instruktionssygeplejerske frk. Thyra Steensen fra Testrup højskole; frk. Steensen fulgte undervisningen og sluttede sig nøje til vort skolesamfund; hendes besøg blev eleverne som hele lærerkredsen til megen glæde.

Elevtilslutningen var meget stor. Sidst i juni var alle 136 pladser optaget. Efter den tid modtog vi ca. 200 forespørgsler. I løbet af efteråret kom der dog mange frameldeiser, så vi kunde modtage en del af ventelistens folk. Frameldeiserne skyldtes især militærindkaldelser, men også manglende arbejdskraft hjemme. Den danske

hærs tvangsmæssige opløsning i 1943 har selvsagt skabt store vanskeligheder med hensyn til en nyordning. Under arbejdet på genoprettelsen af de militære værn kunde de ledende nok gøre krav på et vist mål af overbærenhed. Men når de sene indkaldelser gentager sig nu i efteråret 1946, så de unge igen i år på et alt for sent tidspunkt indkaldes til soldatertjeneste, så tyder det på manglende evne til at organisere eller på manglende hensyntagen til det civile liv.

Lørdag den 3. november kom elevflokket. Den dag er altid forbunden med spænding, for de unge som for os. Men en art uro og spænding var vi dog denne gang lykkelig befriet for. Vi gik ikke som i 1943 og 1944 i ængstelse for, om krigshændelserne skulde ramme de unge under rejsen hertil. Vi husker den 3. novembers eksplosion på Storebælts-færgen, mens eleverne sejlede over, og den følgende dags mange telefonopringninger fra ængstelige forældre. Nu var det helt anderledes trygt. De lykkeligt ændrede forhold har medført en forskydning i fordelingen af elever fra de forskellige landsdele. I

krigens tid havde vi et meget stort antal sjællandske elever, især om sommeren, sommeren 1945 var der over 90 piger fra Sjælland. I det sidste skoleår har jyderne derimod været i overvældende flertal.

Vinterskolens første dag begyndte vi med gudstjeneste i Korskirken, om eftermiddagen var der åbningsmøde, om aftenen sang, musik og oplæsning, således som I alle kender en søndag aften i Vallekilde. Mandag kunde vi gå i gang med holddelingen, og snart var vi inde i det gode daglige skolearbejde.

Ved månedsmøderne før jul talte forstander Erik Nissen den 23. november, og Neermann læste »Himmelspillet« den 13. december. Efter en god juleferie samledes vi atter og havde nu 3 krævende måneder foran os. Neermann, som i nytårsdagene måtte rejse til sin gamle faders begravelse, kom syg hjem og måtte i nogen tid holde sengen. Hans »vikar«, Adia Frost, hjalp os over et par vanskelige uger; eleverne og hendes gamle medarbejdere var hende meget taknemmelig for, hvad hun gav. Jeg kan med det samme benytte lejligheden til at

oplyse, at Frost til vinter skal være lærerinde ved Fyns stifts husmandsskole, hvis bestyrelse har valgt vort gamle lærerpar Elisabeth og Harald Grønborg til at lede skolen. Desværre blev den smukke husmandsskole ved Odense lagt i ruiner i krigens sidste måned. Skolen holder midlertidigt til huse på »Klinten« ved Fåborg, og her skal de tre fra Vallekildes gamle lærerkreds arbejde i vinter. Det er med stor glæde, vi tænker på de tre's gerning på den fynske skole; der skal nok blive arbejdet ihærdigt, både alvorligt og muntert. Men vi forstår, at de længes efter den dag, da de kan byde ungdom velkommen på den ny husmandsskole, som er planlagt opført lidt nordvest for Odense. Så vidt jeg ved, arbejdes der i vinter med opførelsen af den nye bygning. —

Det var for resten ikke alene Neermann, som skrankede nogen tid sidste vinter, flere af lærerne måtte i kortere tid melde pas; men de gamle prøvede kræfter: Killemoser, Hans Trier og jeg stod støt på skansen vinteren igennem. Det kan her passende noteres, at Killemoser under 23 års lærergerning i Vallekilde ikke har forsømt en eneste dag på grund af sygdom. Mon det skulde være rekorden i

den danske højskole? Med en sådan attest i lommen — og i munden — må man erkende, at han med nogen autoritet er vejleder for de unge i sundhedslærens verden.

Den 8. januar havde vi besøg af lærer Hans Meng fra Flensborg; han talte levende og troværdigt om de danskes kår i den store by og i Sydslesvig i det hele. Dagen efter var vi gymnastikforeningens gæster i »Baunen«, hvor nogle meget flinke skuespillere fremførte Johanne Luise Heibergs »En Søndag på Amager«. 22.—25. januar holdt en god flok aktive delingsførere til her på højskolen; de boede dog rundt i hjemmene og spiste på højskolehjemmet; men de øvede gymnastik og drøftede deres mange vigtige problemer hos os. Forstander Mads Nielsen og Asta Kragh Hansen (Sigrid og Povl Hansens yngste datter) var de dygtige ledere. Hver dag kl. 9 mødtes de med eleverne og mig i foredragssalen; dette daglige fællesmøde var jeg i alt fald meget taknemmelig for. Ved et par eftermiddagsmøder den 24. og 25. talte henholdsvis Jens Rosenkjær (Atomenergien) og pastor Svend Åge Nielsen (Kommunisme og kristendom).

I februar opførte en kreds af sognets unge under ledelse af lærer Asger Larsen Holger Drachmanns: Der var engang. »Baunen« var omdannet til et fint teater. Instruktør som skuespillere ydede fortræffeligt arbejde. Det pragtfulde eventyrspil opførtes flere aftener og blev fulgt med udelt interesse og glæde af de mange tilskuere.

Fastelavns mandag holdtes vinterens skolefest; jeg vil tro, at alle glædede sig over festens skønne forløb; med den grundige forberedelse og alle deltagernes ansvarsfølelse overfor festen blev den det, vi ønsker: en smuk og glad fest, som nok skal have betydning udover dagen!

Jeg skal endelig nævne, at højskolens elever og lærere deltog i marts i et møde på Hørve hotel, hvortil den lokale forening »Norden« indbød. Den norske lektor

Ording holdt et fortrinligt foredrag om de norske læreres kamp mod nazismen og besættelsesmagten.

Få dage efter sluttede vinterskolen, og de mange unge spredtes ud over landet.

Til april forlod Børge Haugstrup os. I tre vintre har han haft sin gerning i Vallekilde. Han kom her som begynder; men jeg blev hurtigt klar på, at der i den stilfærdige, tilbageholdende unge mand fandtes en god højskolelærer; han faldt straks godt til i lærerkredsen og blev afholdt af de skiftende elevhold. Vi så meget gerne, om Børge Haugstrup kunde blive fast medlem af vor lærerkreds, men der må altid ved en større højskole være lidt »vekseldrift« med unge lærere om vinteren og lærerinder om sommeren. Til sommerskolen 1946 fik Børge Haugstrup tilbud om helårsplads på Antvorskov højskole. Det var naturligt, at han modtog dette tilbud. Vi siger ham tak for tre vintres godt arbejde i Vallekilde.

Til april rejste også Christian Horsted, efter at han i mere end en halv snes år havde forestået ledelsen af arbejdet i den store have, som hører til Vallekilde højskole. I denne have er der i tidens løb nedlagt et meget

stort arbejde. De store plæneanlæg og blomsterhaven giver eleverne som de fastboende en daglig glæde, og frugt- og køkkenhaven er af største betydning for husførelsen og skolens hele økonomi. Når frugthaven i dag er så vel passet og så værdifuld, skyldes det væsentlig Christian Horsted; han har samvittighedsfuldt og med stigende indsigt varetaget det omfattende arbejde. Mange af årsskriftets læsere, som kender Horsted, vil i forbindelse med Vallekilde og haven tænke med tak på ham, og der skal da også fra os her siges en stor tak til ham for de mange års arbejde i Vallekilde.

Christian Horsted holdt den 30. marts bryllup med sygeplejerske Karen Loftager; de to har nu et skønt hjem i Alpedalen ved Kolding, hvor Horsted bestyrer en 20 tdr. land meget værdifuld frugtplantage. Det var mig en glæde nu i efteråret at se de sunde træer, som bugnede under en herlig frugthøst.

Sommerskolen var fuldttegnet allerede til november 1945. Efter den tid kom endnu 400 anmodninger om optagelse. Blandt de 138 sommerpiger var der to svenske.

Kerstin Hyberg fra Höganäs og Kristina Hartmann fra Stockholm gav et værdifuldt bidrag til vort skoleliv. Kerstin Hyberg gav i de sidste uger nogen svenskundervisning, som blev meget påskønnet af os alle.

Den 3. maj kom de mange piger. Næste dags formiddag foregik holddelingen, og om eftermiddagen samledes vi til åbningsmøde, hvor Neermann og Vald. Nielsen talte. De fik lykke til »at slå tonen an«, så vi følte, at vor sommerskole var indledet på bedste måde. Søndag den 5. maj samledes vore tanker om vor store befrielsesdag året forud. Det blev en mindedag i den store stil, som vi fejrede sammen med Vallekilde-Hørves befolkning. Længe forud var denne dag forberedt. Højdepunktet skulde være frihedsstenens afsløring på idrætspladsen i Hørve.

Alfred Olsen havde tidligt på vinteren udsøgt denne sten, en stor, smuk sten, der lå ude i strandkanten bag Enghave-skoven. Stenen blev anslået til at veje ca. 8 tons. Hvordan skulde denne sten blive slæbt op fra havstokken, over den bløde strimmel af tang og sand, videre op gennem en sumpet skov til den faste vej? Alfred Olsen havde lavet aftale med nogle raske københavnere, som for 700 kr. skulde bringe stenen på plads i Hørve. Men de kvikke hovedstadsborgere overvurderede egne kræfter, og et første forsøg på at tage den store sten mislykkedes, da hjælpemidlerne var alt for svage. Stenen blev liggende, hvor den har ligget i tusinder af år. Da frosten satte ind, var også tiden inde, da forsøget skulde prøves igen. Skolens elever var parat til at rykke ud for at hale i tovene. Men de gode københavnere syntes nu at være blevet betænkelige. Dagene gik, og utålmodigheden voksede. Alfred Olsen fik en meget ubehagelig tid. Gang på gang blev dagen aftalt; men der kom stedse hindringer i vejen. Endelig blev det alvor. Mennesker.

heste, tractor mødtes ved den store sten. Og man tog fat. Hosstående billeder fortæller lidt om arbejdet. Ved en nøje gennemtænkt plan og ved forenede anstrengelser lykkedes det at få stenen op på fast vej, og så var det en forholdsvis let opgave at få den ført videre til bestemmelsesstedet.

På stenens forside i midten står Grundtvigs ord:

Bladet, som herren det vilde,
vendte sig tit,
når det gik Danmark ilde,
vendte sig blidt.

Nederst står:

Til minde om 5. maj 1945.

Indskriften er tegnet af maler Paul Nyhuus, og Karl Petersen, Holbæk, har udført stenhuggerarbejdet.

Vi ønskede, at så vidt muligt alle i vore to sogne måtte stå bag rejsningen og indvielsen af frihedsstenen. Der blev derfor foretaget en husindsamling, hvor alle hjem ved små bidrag blev indbudt til at være med. Der indkom 4355 Kr.

Ved festen den 5. maj stod sognerådet og de forskellige foreninger som indbydere. Alfred Olsen, som havde været igangsætter af det hele arbejde, og sognerådsformand Ole Nielsen bød velkommen til den tre tusind talrige forsamling. Derefter talte jeg, hvorpå et børnekor fra kommunens offentlige og private skoler under ledelse af Ole Nielsen sang nogle sange. Så kom tidspunktet, da statsminister Knud Kristensen afslørede stenen, og siden fulgte dagens hovedtale af statsministeren. Det store friluftsmøde forløb på bedste måde. Om aftenen fortsattes festen her i vor gymnastiksal. Vort

eget orkester, suppleret af musikere fra Svinninge, spillede, fru ingeniør Samson og Neermann sang, og skuespillerinde ved Det kgl. teater, fru Karin Nellemose læste strålende, bl. a. H. C. Andersen og Kaj Munk.

Den 5. maj, som vi begyndte i Korskirken, blev i det hele en meget smuk og indholdsrig dag, som gav os en god indledning til sommerskolen 1946.

Men efter festen fulgte travle hverdage, der løb alt for hurtigt; det følte ikke mindst i maj, da æbletræerne blomstrede. Hvor er det dog en skøn tid! Jeg husker, at Niels Hansen fortalte mig, at han engang havde været

alvorligt syg, og da ønskede han så inderligt, at han endnu engang måtte opleve at se æbletræerne blomstre i Vallekilde. Han elskede haven og havde et særlig opladt øje for dens skønhed. I år blomstrede træerne stærkt. Det var bare lidt vemodigt at se al denne skønhed så hastigt svinde. —

Af sommerskolens dage nævner jeg nogle få. Den 17. maj, Norges dag, havde vi vort første månedsmøde. Claus Eskildsen, Tønder, talte om Sydslesvig. Dagen efter havde vi besøg af nogle af ungdomskommissionens medlemmer med Hal Koch i spidsen, nogle norske og

svenske deltagere, som de foregående dage havde drøftet ungdommens sociale problemer med Hal Koch og hans kolleger, var med i turen her til Vallekilde. —

Grundlovsdagen kom desværre med rigtig dårligt vejr. Et fåtal af eleverne trodsede regn og blæst og tog til de samvirkende foreningers møde i Høve skov; de fleste deltog i mødet herhjemme, hvor skolens lærere talte.

Anden pinsedag tog de hjemmeværende elever og lærere til Sejro. Den 20. juni havde skolen besøg af husholdningsforeninger fra Odsherred, Slagelse og Vemmelv. Den 25. juni havde vi nogle timers fornøjelig dans.

Den 28. juni talte adjunkt Henning Harmer om den unge, tidligt døde færøske forfatter Jørgen Frantz Jakobsen og hans hovedværk »Barbara«, og den 9. juli havde vi besøg af søster Emma Pedersen, der som ofte tidligere talte om diakonissernes krævende, men nødvendige gerning.

I krigens tid måtte vi give afkald på store udflugter. I år mente vi, at det igen var muligt og forsvarligt at indbyde til en længere tur. Den 3. juli Kl. 5 mødte 6 rutebiler frem; vi skulde til København. Lidt over 8 var vi ved Grundtvigskirken, og herinde i det skønne kirkerum sang vi morgensang, hvorefter kirkens historie blev os fortalt, ligesom vi gav os god tid til en rundgang i kirken. Fra Bispebjerg kørte vi til Ryvangen, hvor vi i stilhed mindedes de faldne, som hviler i den kønne mindelund. Herfra kørte vi videre til Strandvejen og ind efter byen. Ved Gefion-springvandet steg vi af vognene og gik en tur langs havnen. Vi fortsatte køreturen til Christiansborg, som fik et grundigt to timers besøg. Vi så de gamle fundamenter til Absalons borg, de gamle bybrønde, Blåtårn, men naturligvis også det nuværende slot med de pragtfulde sale. Efter en frokostpause samledes vi ved Rådhuset, hvor vi fik en udmærket forevis-

ning, og skønt den stærke varme og træthed nu gjorde sig gældende, gik vi dog til tops i Rådhusårnet, hvorfra vi ret frydede os over den storslåede udsigt. Endnu nåede vi et museumsbesøg, inden vi gav eleverne fri i halvanden time. Ved aftentid kørte vi ud til Dyrehaven, og i den henrivende sommeraften så vi her »Et Folkesagn« blive spillet mellem skovens træer. Det blev sent, inden vi kom i bilerne, og søvnige og trætte var vi, da vi mellem kl. 1 og 2 nåede hjem til Vallekilde, men der var hos alle en udelt glæde for den lange dag.

Inden Københavns-turen var vi langt inde i forbedelserne til elevmødet. Vi forudså, at det i år måtte blive et meget stort møde. Det kom til at passe. Bortset fra jubilæumsmødet i 1940 er det det største møde, jeg har oplevet. — Det var skønt at mødes med så mange gamle elever. Foredraget lørdag aften blev holdt af vor tidligere lærer, nuværende forstander for Fyns stifts husmandsskole, Harald Grønborg. Søndagens stævne fulgte det sædvanlige forløb: Gudstjeneste i Korskirken kl. 9,30, middag i gymnastiksalen kl. 12, møde i haven kl. 14, hvor Ragnhild Bonde og jeg talte, sangkoret sang under Neermanns ledelse, Anne Margrethes store gymnastikhold og endelig aftensmad i gymnastiksal og andre lokaler.

Om aftenen spillede lærerkredsen under medvirkning af gode venner Shakespeares strålende skuespil »Helligtrekongersaften«. Inga og Vald. Nielsen bar i år den største byrde, idet de både instruerede og spillede i krævende roller. Mens vi de to foregående år havde valgt alvorlig skuespil (»Himmelspillet« og »Moderen«), valgte vi altså i år Shakespeares muntre festspil, og det blev fra først til sidst udført godt.

Mens jeg omtaler elevmødet, finder jeg anledning til at understrege, at det er os en stor glæde, når gamle elver, ældre og yngre fra nær og fjern, møder frem, og der skal altid være plads til dem. Men folk, der ikke har

Forberedelser

*Det gamle
køkken
nedbrydes*

været elever her, er vel velkomne til at deltage i mødet; men de bør under ingen omstændigheder vente at kunne deltage i måltiderne på skolen eller finde natteleje på skolen, for der er simpelthen ikke plads.

Den følgende tirsdag aften indbød vi til »En aften på højskole«, og en meget stor forsamling mødte frem. Dagen efter holdt vi forældredag, som også forløb til elevernes og vor glæde. Få dage efter sluttede sommer-skolen, og vi kunde atter se tilbage på en sommer med taknemmelighed.

Fra 1. til 6. august holdt »Dansk forening for hjem og skole« sit sommerstævne her. Der var vistnok almindelig tilfredshed med mødet; i hvert fald var jeg, som finder mig helt ud i overensstemmelse med denne forenings arbejde, glad for at huse de godt hundrede deltagere i august-mødet.

Fra 22. til 25. sept. holdt vi efterårsmøde. Talerne var Morten Bredsdorff, Frits Wartenweiler, Karl Nielsen, Jens Futtrup, J. M. Lundby, Hal Koch, Egede Schack, Gelting-Hansen og Uffe Grosen. Mette og Chr. Demuth, fru Luise Jørgensen, Neermann, Inga og Vald. Nielsen gav aftenerne indhold. Vi havde en del boende gæster.

Så har jeg tilbage kun at nævne ombygningen af det store køkken. Vort køkken har længe været forældet og helt utilfredsstillende. Vi burde før krigen have ombygget; men da var det vanskeligt at skaffe midler dertil, og under krigen var det jo sin sag at foretage store istandsættelser, når det kunde befrygtes, at fremmede vilde overtage det hele. Vi besluttede i sommer at tage fat, så snart kursuset i august var sluttet, selv om arbejdet skulde udføres i den værste dyrtid, og skønt materiale-mangel vilde volde meget store hindringer. Ar-

bejdet blev så meget større, fordi vi forud for opførelsen af det nye køkken måtte foretage et omfattende kloakerings- og dræningsarbejde. Skolens beliggenhed på den sydlige bakkeskråning har voldt, at vi altid har døjet med et stærkt vandtryk, som satte vand ind i fyrcælder, brændelskælder og i dele af køkkenet. Ved en 3,5 m dyb hovedledning langs nord- og vestsiden af hovedbygningen, ført under gymnastiksalen og ned gennem haven, kom vi under kældergulvene, og ved mange stikledninger under køkkenet skulde vi nu have klaret den vanskelighed. Det nye køkkengulv er sænket i plan med spise-stuen, gulvet er belagt med røde Hasle-klinker. vægfliserne giver det hele rum et lyst og sobert præg. Bagerovnen er anbragt i selve køkkenet, køleanlægget i umiddelbar tilslutning. Så er naturligvis alle mekaniske hjælpemidler taget i anvendelse. Vi har i alt fald fået et meget smukt køkken, forhåbentlig også et helt ud godt køkken. —

Overarkitekt Michaelsen fra F. D. B. har udarbejdet planen for ombygningen. Ingeniør Henrichsen fra F. D. B.s ingeniørkontor og arkitekt Feldskov-Hansen har ført tilsyn med arbejdets udførelse. Arbejdet blev udført af vor egne håndværkere. Murerarbejdet af Holger Frederiksen, tømrer- og snedkerarbejdet af Ejnar Jørgensen, de elektriske installationer af Gudmund Bentsen, smedearbejdet af K. G. Helt, malerarbejdet af Aksel Møller, jordarbejdet af Poul Birk med tilsyn af konsulent Hemmingsen; disse mestre har haft dygtige og flittige hjælpere, der har udført et godt arbejde, som vi er taknemmelige for. —

Døden tog sommeren 1946 to unge mænd, som for nylig har været elever hos os. Niels Peter Nielsen, Tørring (elev 1944—45), omkom ved en sprængningsulykke, mens han aftjente sin værnepligt, og Tage Buhl Petersen (elev 1945—46) blev dødelig kvæstet ved en motorulykke

den 8. sept. på Odense—Middelfart landevej. Vi holdt meget af de to unge mænd, og deres bratte død berørte os stærkt.

Jeg må også have lov at nævne, at min ældste broder, Søren Grosen, som var elev her vinteren 1904—1905, døde den 13. juni; han var sine søskende en god broder.

Til sidst beder jeg jer modtage fra alle, som har deres gerning her, en hjertelig hilsen med ønsket om en god jul. Vi siger jer tak for godhed og trofasthed i det svundne år.

Uffe Grosen.

Lærlingebesøget på Vallekilde Folkehøjskole 1945—46.

	Vinter	Sommer	Ialt
Fra København	1	3	4
— Københavns amt	2	0	2
— Roskilde amt	7	1	8
— Frederiksborg amt	1	1	2
— Holbæk amt	17	4	21
— Sorø amt	7	3	10
— Præstø amt	9	4	13
— Odense-Assens amt	11	5	16
— Svendborg amt	7	7	14
— Maribo amt	6	1	7
— Ålborg amt	1	7	8
— Hjørring amt	2	9	11
— Viborg amt	6	11	17
— Thisted amt	0	8	8
— Århus amt	1	7	8
— Skanderborg amt	4	6	10
— Randers amt	12	15	27
— Ribe amt	13	20	33
— Ringkøbing amt	7	13	20
— Vejle amt	6	5	11
— Haderslev amt	4	4	8
— Åbenrå amt	1	0	1
— Tønder amt	4	0	4
— Sønderborg amt	3	0	3
— Bornholms amt	2	1	3
— Færø amt	2	1	3
— Andre lande	0	2	2
Ialt....	136	138	274

Blandede Meddelelser.

Bogen »Fra Vallekilde folkehøjskole« trykkes i 4700 eksemplarer.

Medlem af »Vallekilde folkehøjskoles lærlingeforening« kan enhver blive, som i årligt bidrag til foreningen betaler mindst 2,50 kr.*) Medlemmer af lærlingeforeningen vil først i december få årsskriftet tilsendt på postopkrævning. *Forandring af adresse må meldes til kassereren, frk. Karen Nielsen, Vallekilde, inden hvert års 1. sept. Medlemmer, som ikke inden denne dato skriftligt har udmeldt sig af lærlingeforeningen, er pligtige til at betale årsbidraget.*

Et fællesmøde for alle forhenværende lærlinge (elevmøde) afholdes her ved folkehøjskolen hvert år *den tredje søndag i juli*. Mange af deltagerne kommer den foregående lørdag aften. *Tæpper, lagner og håndklæde må medbringes*. Nogle kan måske let medbringe et telt. *Ernæringskort og sukker medbringes*.

Efterårsmødet 1947 afholdes i de 4 dage søndag—onsdag den 21.—24. sept. Alle er velkomne. De, der ønsker at bo på skolen, må meddele det i god tid og medbringe sengetøj og ernæringskort.

Lokale elevmøder vil antagelig blive afholdt de sædvanlige steder, således på Egå efterskole ved Århus den

*) Fra 1947 3 kr.

første søndag i september, og i Odense og Varde ligeledes i september. Ved elevmødet i Vallekilde i juli vil der blive givet nærmere besked. Vi henviser i øvrigt til bekendtgørelser i de lokale aviser.

Skolen får helt eller delvis frit tilsendt et stort antal dagblade, ugeblade og tidsskrifter. Vi påskønner denne imødekommenhed og takker derfor.

Hvis nogen af vore tidligere sommerelever skulde ønske at blive vore medhjælpere i spisestue eller køkken, vil vi være dem taknemmelige, om de i god tid vil sende besked til Anna Grosen, Vallekilde.

I sidste årsskrift bragte vi følgende meddelelse:

Alle, som fremdeles ønsker at være medlem af Vallekilde folkehøjskoles elevforening, opfordres til snarest muligt at udfylde og indsende det i nærværende bog indlagte kort. Da vi er i færd med at udarbejde en ny medlemsliste, er det vigtigt, at alle kommer med. Skulde kortet i enkelte tilfælde være bortkommet, beder vi læseren om at meddele forstander Uffe Grosen navn, elevårgang og fuldstændig adresse.

Til denne meddelelse fra i fjor skal jeg tilføje: de indsendte navne- og adressekort skulde bruges til et fuldstændigt medlemskartotek, hvorefter årsskriftet i år skulde udsendes. Men mange medlemmer har enten endnu ikke indsendt kort eller sendt kortet så sent, at vi ikke kunde bruge det ny kartotek i år. Her har mange gjort sig skyldige i et uforsvarligt sløseri. Det drejer sig om 1 minuts arbejde for den enkelte, men om mange dages arbejde for os.

Jeg beder dem, der endnu ikke har indsendt navne- og adressekort, om at gøre det omgående. Er kortet

bortkommet, må man på åbent brevkort, sendt til forstander Uffe Grosen, opgive navn, elevårgang og fuldstændig adresse.

Næste år vil årsskriftet »Fra Vallekilde folkehøjskole« kun blive sendt til dem, der i fjor eller i år har indsendt navne- og adressekort og således har givet til kende, at de fremdeles ønsker at være medlem af elevforeningen.

Elevforeningens bestyrelse foreslog generalforsamlingen at forhøje medlemskontingentet fra 2,50 til 3 kr. Det vedtoges. Af praktiske grunde finder forhøjelsen dog først sted 1947. Der er allers gode grunde til, at forhøjelsen skulde træde i kraft allerede i år; for dels er årsskriftet dyrere at fremstille, dels påfører portoforhøjelsen elevforeningen en ekstra udgift på mere end 800 kr.

Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening

5. juli 1945—16. juli 1946.

Indtægt.	Kr.	Ø.	Udgift.	Kr.	Ø.
Kassebeholdning 10. juli 1944	11770	28	Trykning af årsskriftet	5565	00
Medlemsbidrag	9784	61	Porto	1648	62
Salg af gl. årsskrifter	42	50	Forsendelse af årsskriftet	110	00
Gave	43	00	Bestyrelsens rejseudgifter	20	00
Renter	328	64	Understøttelse til elever	530	00
			Konvolutter og blanketter	310	80
			Kassererens løn	350	00
			Forskelligt	40	00
			Bøger til skolens bogsamling	118	50
			Gave til Sigrid Trier Hansen	100	00
			Tegning til årsskriftet	20	00
			Adressekort	130	00
			Kassebeholdning 16. juli 1946	13026	11
	21969	03		21969	03

125

Regnskabet er gennemgået og fundet rigtigt, kassebeholdningen er tilstede.
 Vallekilde, d. 19/7 1946. *Valdemar Nielsen.* *Vagn Aage Fredslund.*

INDHOLD

	Side
<i>Niels Petersen: Mod Jul</i>	3
<i>K. Killemoser: Sydslesvigs skolebevægelse</i>	7
<i>Aage Jørgensen: Med fredsvennerne i Holland</i>	24
<i>Sigfred Neermann: Oluf Ring</i>	33
<i>Vald. Nielsen: Jørgen Bukdahl</i>	43
<i>Ragnhild Bonde: Er det andet og mere end ungdomsbegejstring..</i>	53
<i>Inga Nielsen: I lodsnorens tegn</i>	62
<i>Erik Gelting-Hansen: En nøjsom konge</i>	69
<i>Uffe Grosen: Hvad lærte vi?</i>	76
<i>Uffe Grosen: Kathrine Boilesen</i>	90
<i>Uffe Grosen: Fra Vallekilde folkehøjskole</i>	92
Lærlingebesøget på Vallekilde folkehøjskole 1945—46	121
Blandede meddelelser	122
Regnskab for Vallekilde folkehøjskoles elevforening	125